

Adresse:

Returadresse:
Norsk Folkehøgskolelag,
Karl Johans Gate 12,
0154 Oslo.

2-2000

FOLKEHØGSKOLENS SKRIFTSERIE

ISSN 0807-8017

INNHOLD

Forord

Frede Dyrby Christensen:
NF/IF - NKF/IKF: schizofreni eller nødvendighet?

Artikler

Karl Gerwin:

Menneskesyn, livssyn og religion.

Olav Klonteig:

Det grundtvigske, frilynte kristendomssynet
som menneskesyn.

Arlid Mikkelsen:

Hva er frilynt?

Olav Klonteig:

Om ”det frilynte”.

Roar Rønning:

Omgrepet frilynt bort fra folkehøgskulen?

Øyvind Brandt:

Er FRILYNT anvendelig i informasjon om
.. frilynt folkehøgskole?

Olav Klonteig:

Relasjonsteori og folkehøgskole.

TEMA: **Menneskesynet og det frilynte**

- menneskesyn, livssyn og religion
- det grundtvigske, frilynte kristendomssynet som menneskesyn
- hva er frilynt?
- om det frilynte
- omgrepet frilynt bort fra folkehøgskulen?
- er ’frilynt’ anvendelig i informasjonsarbeid?
- relasjonsteori og folkehøgskole

UTGITT AV NORSK FOLKEHØGSKOLELAG

FOLKEHØGSKOLENS SKRIFTSERIE

Formål.

Folkehøgskolens Skrifterie utgis av Norsk Folkehøgskolelag (NF).

NF's leder er ansvarlig redaktør.

Skrifterien mål er å være en kanal for idemessig, skolepolitiske, pedagogisk og faglig utvikling i folkehøgskolen, og dermed bidra til å presentere og fastholde en løpende teoriutvikling.

Skrifterien skal bidra til
- drofing og utvikling av skoleslagets idégrunnlag og skolepolitiske posisjon,
- å fastholde og å gi øre til gjengeliggjøre erfaringer og teorier som skapes på de enkelte skoler, i og utenfor FUS-sammenhenger.

Skrifterien skal

1. utgi praktisk-teoretiske tekster som er skapt i forbindelse med prosjektarbeid i Folkehøgskolens Utviklingsstrategi (FUS),
2. utgi forelesninger som er holdt i forbindelse med ulike folkehøgskolemøter, FUS-samlinger m.m.
3. utgi folkehøgskole relevante tekster fra kilder utenfor og innenfor folkehøgskolen.

Organisering.

Redaksjonsutvalget består av styringsgruppen i FUS med hovedkoordinator eller annen oppnevnt person som redaktør. Utvalget rapporterer til ansvarlig redaktør og utgiver.

Redaksjonsutvalgets oppgave er å foreslå tekster til utgivelse for redaktøren, og påse at skrifteriens utgivelser er i overensstemmelse med formålet.

Redaktøren inngår de nødvendige avtaler med trykkeri og sørger for de praktiske forhold i forbindelse med hvert utgivelse.

Utgivelsene skal være nummererte og tydelig merket med navnet "Folkehøgskolens Skrifterie". Det bør ugis minst to nummer pr. kalenderår.

Skoler og enkeltpersoner kan tegne abonnement på skrifterien, og enkeltnummer kan distribueres fritt i losalg.

Norsk Folkehøgskolelag ved daglig ledelse forestår abonnement, salg og regnskap.
(vedtatt i NF-styret 24.05. 1996)

REDAKSJON:

Ansvarlig redaktør er lederen for Norsk Folkehøgskolelag Mai-Evy Bakken,
Styringsgruppen for FUS er redaksjonsutvalg.
Redaktør: Frede Dyrbø Christensen.

UTGIVER og DISTRIBUSJON: Norsk Folkehøgskolelag, Karl Johans Gate 12, 0154 Oslo.

TRYKKING: Møllegaard Trykkeri A/S, Postboks 283, 1601 Fredrikstad.

ABONNEMENT: 2 nummer pr.år: kr.100,- inkl. forsendelse.

ARTIKLER OG INNLÉGG sendes til Frede Dyrbø Christensen, Odins vei 17,
1746 Skjeberg. Tlf. 69168052 ell. 69168104.
frede-dc online.no

ISSN 0807-8017

Forord.

NF/IIF – NKF/IKF

..... schizofreni eller nødvendighet?

Dette nummer av skrifterien forsøker å bidra til en nyansering av de frilynte folkehøgskolers menneskesyn i sammenheng med tolkninger av ordet 'frilynt'.

Kapellan Karl Gerwin innleder artikkelen med et foredrag som han presenterte på en FUS-samling for rektorér våren 2000. Han ønsker at de frilynte folkehøgskoler med deres grundtvigske menneskesyn skal bistå i en endringsprosess i Den norske Kirken.

Olav Klonteig kommenterer synspunklene og gjør betraktinger over det grundtvigske, frilynte menneskesynet. På landsmøret i NF våren 2000 innledet Arild Mikkelsen til samtale om "Hva er frilynt?" Foredragset er her gjengitt i sin helhet - igjen med en kvalifisert kommentar fra Olav Klonteig. På nevnte landsmøte ble det lagt fram et "opprop" skrevet av Roar Rønning - tatt med her fordi synspunkene ute til deles av mange i den frilynte folkehøgskolen.

Informasjonsjefen i IF, Øyvind Brandt, avslutter artikkelserien med betraktninger over anvendeligheten av ordet 'frilynt' i informasjonsammenheng.

Siste artikkelen av Olav Klonteig er en interessant kommentar til forrige temanummer om et relativt skolessyn.

Redaktøren takker forfatterne for alle bidragene og ønsker leserne lykke til å slå sammen de to organisasjonene", "Mange av medarbeiderne i de frilynte folkehøgskolene er jo også kristne". Kommentarer og artikler til temaene mottas med takk.

Frede Dyrbø Christensen
Redaktør.

og to skolessyn som ikke lar seg forene?

Karl Gerwin: Kapellan ved Oslo Domkirke med ansvar for kulturarbeid og gudstjenesteutvikling.
Har nylig skrevet bok om Luther.

Det kan virke som mange medlemmer har et lignende forhold til Den norske kirke: De er oppriktigt glade for den, og de bruker den også – men bare en liten del av det kirken kan gi dem. Statistiken viser hva jeg mener: Stole foreldre lar rundt 83% av alle barn i Norge bli døpt i kirken – mange i familiens kommer for å være med på seremonien, men det blir langt på vei med det. Rundt 94% her i landet begraves av Den norske kirke – og mange kommer for å være med i gravferden, men stort sett vater det lenge før vi ser dem igjen.

Ser vi bort fra disse sammenhengene kommer drøyt halvparten av alle nordmenn til gudstjeneste en gang i løpet av et år, men for de fleste del blir det med denne ene gangen. Kontakten frister få: I Oslo går 1,5% til Den norske kirke en vanlig søndag.

Menneskesyn, livssyn og religion.

Av Karl Gerwin.

Den lutherske forståelse av mennesket kan være et vesentlig problem i møte med søkerne mennesker i dag. Hvilke utfordringer og oppgaver stiller den folkehøyskolen overfor?

Når Oslo Domkor drar påturne har de av og til holdt seg med huskapell. En gang vi var på vei gjennom de skotske høylandene sammen, hørte jeg en gammel dame som bodde svært avsides, men som nå omsider hadde fått innlagt elektrisitet. Tiden gikk likevel uten at måleren viste noe forbruk av betydning. Da så energiverksfolkene kom for å undersøke hvordan dette kunne ha seg, sa hun seg imidlertid tilfreds. Hun brukte jo strøm ofte, og det var så deilige å skru på det elektriske lyset litt, så hun slapp å ordne med parafinlampen i mørke.

over fire hundre år – salmene, misjonsiveren, de mange hverdaglige vitnesbyrd om tillit til Guds nåde og om omsorg for mennesker og skaperverket. Men jeg mener Den norske kirke er dårligere stilt enn nødvendig til å møte utfordringen i vår tid: I sitt menneskesyn har den et vesentlig handikap når det gjelder å møte søkerne mennesker på leting etter et livssyn, og ganske særlig kommer den til kort overfor nyreligiøsitet. Den norske kirke er også dårlig rustet til å bygge bro mellom tro og viten, til å fungere i en vekselvirking med – og gjerne påvirke – kultur.

Kirken leverer ikke mange bidrag til nordmenns følelsesliv og meningsdannelse, den er ikke en vesentlig premisseleverandør i politikk og samfunnsliv, ingen viktig katalysator i kulturlivet, og mer og mer fraværende i den obligatoriske skolegangen.

Jeg mener Den norske kirke må finne tilbake til den brede kirkelige tradisjon som reformasjonen løsrev oss fra. Jeg mener den type folkehøyskole dere representerer har et stort potensiiale og kan spille en vesentlig rolle i denne sammenhengen – for dere står i en tradisjon der det kan være mye å hente.

Reformasjonen var et kongelig kupp.
Jeg har nettopp skrevet en bok om reformasjonen i Norge. Den vil mange folkehøyskolebibliotek ha glede av, fordi den inneholder så mye kulturhistorie, og jeg lar tildens mennesker komme oss nærmed sine egne stemmer.

Boken viser at reformasjonen i Norge forløp forskjellig fra alle andre land: Det var ytterst få klager over forfall i kirken. Det fantes ingen navngitte nord-

menn som ønsket en reformasjon, og bare få utlendinger som hadde lutherske sympatier i forkant.. Reformasjonen ble gjennomført og statskirken innført med et kongelig kupp.

Det viktigste med boken er likevel at jeg forsøker å vise konsekvensene av den lutherske reformasjonen; hvordan det dreide seg om et brudd – hvordan én bærende idé skulle farge så mye – hvordan det vi i dag ville kalte det lutherske konseptet kom til å føre til dramatiske forandringer. Det nye med reformasjonen var på mange måter menneskesynet.

Erasmus og Luther – to menneskesyn.
Når lutheranerne har skullet forklare forskjellene mellom katolsk og luthersk, og redegiøre for sitt grunnsyn, har de oftest gjort det med å henvisе til læren om hvordan mennesket blir rettferdig gjort av troen alene. Det er en nokså teknisk uttrykksmåte og den er hentet fra rettsvesenet: Når evalueringen skal foretas, og dommen avgis, har mennesket ikke noe det kan stille opp til sin fordel. I sin nåde må derfor Gud av sin gode vilje erklaere mennesket rettferdig. Lutheranerne sier ofte at denne rettferdigjørelseslære er det som reformasjonen står og faller med.

Luther selv sier det ikke ganske slik: Han understrekker mange ganger at det dreier seg om menneskesynet, og særlig om mennesket har en fri vilje til å velge det gode. Han sier: Med en under-søkelse av menneskesynet går man løs på ”selve kjernen i disputten... det som hele saken dreier seg om” – og vi kommer altså ikke ”trekkende med alle disse andre spørsmålene, som pave-

over fire hundre år – salmene, misjons- iveren, de mange hverdaglige vitnes- byrd om tillit til Guds nåde og om omsorg for mennesker og skaperverket. Men jeg mener Den norske kirke er

dårligere stilt enn nødvendig til å møte utfordringen i vår tid: I sitt menneskesyn har den et vesentlig handikap når det gjelder å møte søkerne mennesker på leting etter et livssyn, og ganske særlig kommer den til kort overfor nyreligiøsitet. Den norske kirke er også dårlig rustet til å bygge bro mellom tro og viten, til å fungere i en vekselvirking med – og gjerne påvirke – kultur.

Kirken leverer ikke mange bidrag til nordmenns følelsesliv og meningsdannelse, den er ikke en vesentlig premisseleverandør i politikk og samfunnsliv, ingen viktig katalysator i kulturlivet, og mer og mer fraværende i den obligatoriske skolegangen.

Jeg mener Den norske kirke må finne tilbake til den brede kirkelige tradisjon som reformasjonen løsrev oss fra. Jeg mener den type folkehøyskole dere representerer har et stort potensiiale og kan spille en vesentlig rolle i denne sammenhengen – for dere står i en tradisjon der det kan være mye å hente.

Reformasjonen var et kongelig kupp.
Jeg har nettopp skrevet en bok om reformasjonen i Norge. Den vil mange folkehøyskolebibliotek ha glede av, fordi den inneholder så mye kulturhistorie, og jeg lar tildens mennesker komme oss nærmed sine egne stemmer.

Boken viser at reformasjonen i Norge forløp forskjellig fra alle andre land: Det var ytterst få klager over forfall i kirken. Det fantes ingen navngitte nord-

dømmet, skjærsilden, avlaten og den slags". Luther var svært pessimistisk på våre vegne. I religiøs sammenheng er det intet godt i mennesket: Ingen tilbøyeligheter, muligheter eller handlinger Gud kan bli glad for. Mange følte seg kalt til å ta til motmåle. En av dem var Henrik VIII, som skrev en hel bok mot Luthers synspunkter. For det fikk han mye ros, og tittelen "Troens forsvarer" som dronning Elisabeth bærer den dag i dag.

En annen som reagerte var Erasmus av Rotterdam. Han var en av Europas store pedagoger, og berømt i mange land for sin lærdom og sitt vidd. Han hadde blant annet stor innflytelse i England, og Henrik VIII oppfordret nå Erasmus til å angripe Luther i spørsmålet om menneskesynet.

I 1524 gikk Erasmus rett på sak, og skrev det han kalte en Diatribe om menneskesynet. At han kalte det en diatribe er nokså typisk for Erasmus. Vi ville kanskje kalt skrifftet et essay, men det kan bety både tidsfordriv, stridskrift, kritisk avhandling og smedeskrift.

Luther sa at Erasmus "alene, og til forskjell fra alle andre, har diskutert det vesentlige, det avgjørende punkt". Men Erasmus forfektet andre synspunkter enn Luther. Erasmus sa: Selv om den frie vilje er blitt såret av synd, er den ikke slukket ut, selv om den er mer tilbøyelig til ondt enn godt, er den ikke ødelagt.

Det er nok gjengs luthersk teologi at mennesket ved å studere den verden Gud har skapt, på naturlig vis kan komme på sporet av Gud og danne seg et bilde av hans virksomhet og hans vilje. Men så fremheves det at mennesket har beveget seg bort fra Guds intensioner og blitt en synder. Hele menneskets natur står Gud i mot, og dyppet sett går ønsker, lengsler og vilje i en annen retning. Fra naturens

som skal ri det – det må enten være Gud eller djævelen. Erasmus sier at Luthers menneske kan sammenlignes med noen som har et glass gift innen rekkevidde til høyre for seg, og et glass vann innen rekkevisse til venstre – men så er venstre hånd bundet, og mennesket kan derfor bare velge giften.

Det er åpenbart to menneskesyn som støter sammen. Og problemet er at det er det lutherske menneskesyn, som er innebygget som basis i Den norske kirke.

Det er på dette grunnleggende punktet jeg mener Den norske kirke trenger den type folkehøyskole dere representerer.

Jeg har stor respekt for folkehøyskolene i sin alminnelighet: For hvordan de tar seg av elever som har spesielle behov og interesser. For hvordan skolene tar vare på fagområder, mål og midler, som ikke alltid har stått høyt i kurs.

Men vi trenger ganske særlig en type folkehøyskoler som på fritt grunnlag – uten det som har vært det tradisjonelle lutheriske grunnlaget og rammeverket – kan gi mennesker en orientering om religion og livssyn.

Mennesket som Guds fiende. Det er ikke om isolerte enkelthandlinger, men i like høy grad om "en personlighetens totalholdning". Dette gjør at "mennesket møter Gud med mistro og fiendskap: Syndefallet bevirker at mennesket blir Guds fiende", formuft og følelser og vilje står Gud i mot.

side har mennesket ikke sans for det som hører Gud til.

Det får en spesiell vekt når så mange i vårt samfunn er kommet på avstand fra kristendom og kirke.

Dette gjør at man vanskelig kan snakke positivt om en religiøs dimensjon i mennesket – og i forlengelsen møter vi ikke sjeldent et skille mellom suspekt religiøsitet og ekte tro. Religiøsiteten bygger på den illusion at min søken og min livstørst med egen hjelp kan finne sitt endegyldige mål. I kristendommen er det derimot slik at mennesket ikke finner troen i forlengelsen av sine naturlige ønskemål og interesser.

Tro er brudd. Mennesket tror ikke på Gud fordi det er en tankemessig nødvendighet eller et følelsesmessig behov, men fordi Ordet om Guds dom over vår ondskap driver til Ordet om Guds frelse. For å forstå dette synet – sier lærebøkene – må en ha klart for seg Skriftens radikale tale om syndsfordervet.

Noen sitater fra de lærebøkene i dogmatikk som brukes i teologi og kristendomskunnskap kan illustrere poenget: Mennesket er "fra første stund engasjert mot Gud" – og det dreier seg ikke om isolerte enkelthandlinger, men i like høy grad om "en personlighetens totalholdning". Dette gjør at "mennesket møter Gud med mistro og fiendskap: Syndefallet bevirker at mennesket blir Guds fiende", formuft og følelser og vilje står Gud i mot.

For at dette ikke skal bli unødig absurd, er det nødvendig å peke på det forbundet lutheranere tar. De skiller mellom

to områder av tilværelsen: I verdslig sammenheng vurderer de mennesket har ganske høyt, og mener mennesket har en formuft det kan stole på og en vilje til å finne gode løsninger. Men på det vi litt upresist kan kalle det religiøse felt er bildet et annet – her er mennesket fra naturens side utsyrta med en formuft som er ødelagt og en vilje som er buntet til å synde, selv om mennesket kan oppleve seg formuftig og fritt.

Slik blir det "menneskets synd – dets syndighet – som er tilknytningspunktet" og derfor leter Gud "ikke etter det beste i oss" for å finne et "brohode" for sitt videre verk. "Han leter etter oss som de syndre vi er".

Innsnevringen er markant: Det blir naturlig og derfor vanskelig å nærmee seg kristendom og kirke – det ligger jo ikke i forlengelsen av våre naturlige ønsker og tilbøyeligheter. Det påpekes nokså sjeldent at erfaringen kan bekrefte deler av det kristne budskap. Det fremheves heller hvordan kristendommen har mange uformuftige elementer, og at Evangeliets forargelse er velkjent fra Det nye testamentet". Der møtte riktignok budskapet etter hvert motstand, men det var vel ikke det uformuftige i det som skapte motstanden.

Menneskesynets uttrykk i kirkehandlingene. Dette synet får store konsekvenser for hele kristendomsoppfatningen. La oss ta noen eksempler – og når vi starter med gudstjenestene er det fordi det blant annet dreier seg om formidling og pedagogikk:

Det mest tyvenefallende var den plass prekenen fikk etter reformasjonen. Den

ble meget lang. Den stadige og gjentatte formaningen i prekenene skyldtes det nye syn på mennesket. Etter syndefallet er menneskene så ødelagt at de ikke selv kan bedømme sin situasjon – og derfor må en pågående og gjentagende forkynnelse gjøre dette grunnleggende poenget klart.

Kirkerommene i katolsk tid hadde fanget oppmerksomheten og stimulert fantasiene. Nesten alle kirker hadde hatt mer enn ett alter, viet forskjellige helgener, der gudstjenestedramaet kunne utfolde seg. Med det nye menneskysyn ble alle vesentlige tanker om hellige menn og kvinner vanskelige: Helgenene og altrene og utsmykningen tilbake og var i seg selv prinsipielt ikke hellig lenger når det ikke var i bruk.

Det skjedde en forskjynning fra tilbedelse og offervilje til belæring og undervisning. Kirkene gikk fra å være skueplass for et liturgisk drama til nesten å bli foredragssaler.

Det går en linje herfra til dagens norske arbeidskirker, der utsmykningen ofte er spartansk, og de som kommer inn ofte oppfører seg som i andre lokaler og leirer seg med aviser og appellsiner mens de venter på at korøvelsen skal begynne.

Knapt noe sted ser vi så tydelig hva som skjedde med reformasjonen, som i sammenheng med begravelselser: Det negative menneskysynet ble en bærende idé. Fra å være en avskjed, der omsorgen for den døde kom til uttrykk gjennom forbann og overlevering i Guds hender, ble poenget vekkelsetalen til de gjennlevende. Dette er et preg gravferds-

ritualet i Den norske kirke har beholdt til denne dag. I ordningen vi bruker innledes den – svært lange – rekken av tekstslesninger med oppfordringen: ”La oss høre hva Guds ord vitner om hvor forgjengelig dette liv er, og om døden og om dommen.”

Det er kanskje også mulig å se en sammenheng mellom det nye menneskysyn og bibelsynet. Betydelige deler av den lutherske kirke har vært bibeltrø på en måte som går i retning av fundamentalisme – altså at Skriften ord skal tas som de står. Noen av de stortse problemene vi har i Den norske kirke i dag henger sammen med ulik bruk av Skriften – jeg tenker blant annet på homofilisaken.

Luther selv ble ikke fundamentalist. Men når så mange har gått i allfall i retning av å følge Skriften ord for ord, kan det skyldes innflytelse fra menneskysynet. Et negativt menneskysyn kan nokså lett føre til et ideal om å ta Guds ord som det står – uten at det er tuklet med av syndige mennesker som av naturen prinsipielt står Guds vilje i mot.

Når jeg alltid har reagert sterkt på dette lutherske grunnsynet, skyldes det kanskje en slags ryggmargreaksjon og magtefølelse – og jeg er jo ikke alene. Et åpnere menneskysyn er fellesnevner i den ortodokse kirke, i den katolske kirke og hos anglikanerne. Alle kirkesamfunn mener at menneskene bør prøve å få et bedre forhold til Skaperen som har lagt premissene for livet i denne verden, og at vi til sist er avhengige av Guds nåde.. Det spesielle for lutheranerne er understrekningen av

at vi ikke kan gjøre noe for å bedre på forholdet.

De siste årene har det kommet resultater i en lang rekke økumeniske samtalier, altså lærestamtaler kirkesamfunnene i mellom. De viser blant annet at det er enighet om dette at vi er helt avhengige av Guds nåde. Men kirkesamfunnene bruker denne forestillingen forskjellig – den har forskjellig plass og betydning. For andre kirkesamfunn er den svar på spørsmål: Er vi helt avhengige av Guds nåde? For lutheranerne er dette den tanke som skal gjennomsyre alt og reflekteres i alt.

En moderne anglikansk teolog som jeg setter pris på, John Macquarrie, sier med adresse til lutheranerne at dersom spiritualiteten skal fornynes, må vi bekjempe forestillingen om at Gud æres ved at mennesket fornedes. Vi må gjøre mennesket ansvarlig og gjemreise dets verdighet som religiøst vesen, slik at teologien kan bli frigjørende.

Problemet er – blant annet – at mennesker i dag jo ikke lenger spør hvordan de skal finne en nådig Gud. Med Luthers ord, hvordan de skal bli rettferdigjort av Gud. Det er et større behov for å rettferdigjøre forestillingen om Gud, altså finnes svar på om Gud virkelig finnes og på hva så det betyr.

La oss oppsummere og bruke et bilde:
Under åpnere himmel har kirkebyggene i varmere land vokst seg mangfoldigere enn hos oss, med mange små rom langs ytterveggene. Kapellene er ofte kommet til etter at selve hovedbygget var ferdig, og de har ikke sjeldent en egenart og fortsettet stemming. Atmosfæren kan

være røkså forskjellig, for de avsørler hvordan man bygget for å ivareta et spesielt anliggende.

Det var egentlig reformasjonens hensikt å reparere og restaurere det store kirkerommet. Nå ble det likevel et tilbygg, og slik sett var det naturlig at ikke alt kom med. Poenget var jo også at noe skulle holdes utenfor.

Tilbygget ble et stregt rom og forholdsvis nakent. Vi har ikke så svært mange måter å gjøre tingene på i Den norske kirke. Vi dveler ved noen få temaer, og det er forholdsvis få meninger og autoriserte følelser i området. Dette opplever Den norske kirke som en styrke, men det har benyttet kirken mye av det innholdet den engang hadde, for det ligger en innebygget tendens til forenkling i dette kirkeliv.

Vi ser det på adjektivene: Ingen teologi i Den norske kirke går gjennom studiet uten å få et spesielt forhold til ordet ’alene’ – Kristus alene, troen alene. Ordet alene. Skriften alene, og nåden alene.

Det er slett ikke alltid dette lutherske konseptet kommer klart til uttrykk – i mange gudstjenester er det lite som direkte peker i denne retning – mange prekener sier ikke noe om menneskets fullständige syndighet. Det er mer som med den PC-en jeg skrev dette kåseriet på: Jeg har arvet den fra en mann i næringsslivet som altså la inn programvaren. Det har jeg glede av, men maskinen gjør ganske mye av seg selv som jeg ikke vil. Den har en sterk egenvilje, og redeger ikke for hvorfor den handler som den gjør. Vil jeg vite det, må jeg gå til manualen. Dagliglivet i Den norske kirke er farget av program-

vare på samme måte, og for mange tar den for gitt.

Det grundtvigske.

Jeg mener vi trenger en fornyelse av konseptet og programvaren, og når jeg setter min lit til den type folkehøyskoler dere representerer ligger det langt på vei i folkehøyskolebevegelsens gener, og i både arv og miljø. Jeg tenker på forbindelsen bakover til Grundtvig – og siden mange av dere kan kjenne dette bedre enn meg, skal jeg prøve å skissere dette grunnsynet litt raskere enn det lutherske.

Nå kan det å være grundtvigsk eller ikke fall fascinert av ham bety svært forskjellige ting – alt etter hvilken periode av denne mangfoldigemannens liv det refereres til – men folkehøyskolen tanken springer klart ut av det som vel er den viktigste av disse periodene – den som vel også er den egentlige grundtvigske. Jeg er fascinert av Grundtvigs menneskesyn og det pedagogiske program som det henger sammen med.

Nå ville Grundtvig sloss for ”Livets og Menneskenaturens Sag”. Tanken var at det menneskelige er en nødvendig forutsetning for det kristelige – og det naturlig menneskelige kommer til sin fulle utfolding når det blir kristnet. Og det betyr at det folkelige har en egenverdi som skal anerkjennes, også når det ikke opptrer med kristen farge. Det dreier deg om et dannelsesideal og et kulturprogram.

Det var i 1832 han ”bevisst og klart” brøt med den lutherske ”Bods- og Pilgrimschristendom”, samtidig som han oppdaget både menneskelivets, folke-

åndens og kulturens egenverdi. Det med folkeånden er typisk for Grundtvigs samtid og viser at vi her også snakker om en forgangen tid med tanker som vi ikke kan ta til oss eller reproduksjon uten forbhold – men at Grundtvig samtidig som han var preget av sin tid også var en en og en banebryter kan ingen ta fra ham.

Dette nye synet på menneskelivet kommer tydelig frem i boken Grundtvig skrev om Nordens Mytologi fra 1832, og i den håndboken i hele verdens historie han begynte på året etter. Her redigerer han ganske utfarlig for et annet menneskesyn enn det lutherske:

Grundtvig snakker om mennesket som en ”vidunderlig Gåde” og ”en mageløs underfull Skabning” og et ”guddommelig Experiment” – som viser hvordan ånd og støv kan gjennomtreng hverandre. Mennesket har bevart gudsbildet, men det er også falt og trenger forløsning.

Grundtvig og Norge.

Grundtvig satte store forhåpninger til Norge, og disse synspunktene kom blant annet frem i det skrifte Grundtvig skrev i 1837: Til Nordnænd om en Norsk Høi-skole. Han regnet med å bli mottatt – ”thi vi er Alle fra Barns-Bein vant til at høre af de fromme, at Menneske-Naturen er aldeles fordærvet, saa den maa ikke følges, men skal undertykkes”.

Det skulle drøye før Grundtvig kom til Norge, men fredag før pinse 1851 ankom han Oslo med post dampskipet Nordcap. Han ble rodd i land og ønsket velkommen til ”Norge, kjempers føde-land”. Det ble eneste gang han besøkte oss, og det utviklet seg til et triumftog.

Grundtvig prekte her i domkirken, og Stortinget (som holdt til nede i Dronningens gate) avbrøt sine forhandlinger slik at delegatene kunne være til stede.

Triumfen til tross: De toneangivende krefte nei i Den norske kirke likte Grundtvigs oppfatninger dårlig, og reaksjonen lot da heller ikke vente på seg: Gisle Johnson – som var av strenge lutheraneres banebrytere – sa at Grundtvig og hans tilhengere manglet sans for ”den syndige Fordærvelses hele fulde Dybde”.

Det var særlig én norsk prest som var fascinert av Grundtvigs tanker. Det var Wilhelm Andreas Wexels, som var prest i Oslo domkirke i 47 år – og som ble heftig angrepet av de tradisjonelle lutheranere.

Nettopp fordi Gisle Johnson og de mange som delte hans syn mante til kamp, ble det ingen grundtvigsk folkebevegelse i Norge. Men mye hadde vært vunnet om dette program hadde fått en sjans.

Grundtvigs program.

Grundtvigs program går i forsettelsen ut på at mennesket først og fremst må opplyses om hva det vil si å være menneske – ikke sånn i sin alminnelighet, men på en bestemt tid og i et bestemt folk – med alle særpreg språk, historie og kultur fører med seg. Grundtvig overveiet hele livet om ikke nordisk mytologi på en slags måte er Nordens Gamle testament. Her er det som så ofte ellers mye ukjart og kanskje uavklart hos ham selv, men hovedpoenget er interessant: Den norrøne mytologi og dermed livsforsfædre er

den verden hos oss som det kristne lys kastes inn over ved evangelet.

Det blir en vekselvirking: ”Folkelighed (en) levende Kristendoms nødvendige Forudsætning” og evangeliet forelder det naturlige liv. Det naturlig menneskelige blir en forutsetning for det kristelige, det naturlig menneskelige kommer til sin fulle utfoldelse når det blir kristnet.

Enkelte av dagens danske grundtvigianere har gått videre på den linjen: Også i vår moderne verden finnes noe som er av religiøs karakter, selv om det er uavklart – en foreløpig pakt mellom natidens mennesker og deres livsverden. Den finnes i ungdomsbevegelser, i heltedyrkelsen, i hele den forvirrede mengde av idoler, forbilder og drømmer, som i dag virker like sterkt som de alltid har gjort. Dette kan synes skremmende nok, men kristelig sett er dette på grundtvigiske premisser den livsverden som kristendommen skal slå rot i, springe ut av og sprengre.

Et dannelsesprogram.

Det er tale om et veritabelt dannelses-program. Skolens oppgave er å vekke menneskene til bevissthet om eget verd. Dette har mange gode sider – historisk har det for eksempel hjulpet bønder til å klare seg i samfunnslivet og det politiske liv overfor embetsmenn, akademikere og godseiere – men ganske særlig beredes på denne måten grunnen for Guds tale til mennesket. I denne skolen for livet dreide det seg ikke om ”grammatikk eller matematikk” – det var en ”historisk-poetisk skole” som også særlig gjennom historie og poesi skulle vekke undring hos de unge over

Stortinget (som holdt til nede i Dronningens gate) avbrøt sine forhandlinger slik at delegatene kunne være til stede.

Triumfen til tross: De toneangivende krefte nei i Den norske kirke likte Grundtvigs oppfatninger dårlig, og reaksjonen lot da heller ikke vente på seg: Gisle Johnson – som var av strenge lutheraneres banebrytere – sa at Grundtvig og hans tilhengere manglet sans for ”den syndige Fordærvelses hele fulde Dybde”.

Det var særlig én norsk prest som var fascinert av Grundtvigs tanker. Det var Wilhelm Andreas Wexels, som var prest i Oslo domkirke i 47 år – og som ble heftig angrepet av de tradisjonelle lutheranere.

Nettopp fordi Gisle Johnson og de mange som delte hans syn mante til kamp, ble det ingen grundtvigsk folkebevegelse i Norge. Men mye hadde vært vunnet om dette program hadde fått en sjans.

Grundtvigs program.

Grundtvigs program går i forsettelsen ut på at mennesket først og fremst må opplyses om hva det vil si å være menneske – ikke sånn i sin alminnelighet, men på en bestemt tid og i et bestemt folk – med alle særpreg språk, historie og kultur fører med seg. Grundtvig overveiet hele livet om ikke nordisk mytologi på en slags måte er Nordens Gamle testament. Her er det som så ofte ellers mye ukjart og kanskje uavklart hos ham selv, men hovedpoenget er interessant: Den norrøne mytologi og dermed livsforsfædre er

livets rikdom og menneskets muligheter.

Når Grundtvig i så mange sammenhenger forstrekker et nærmest demokratisk frihetsideal skyldtes det hans tro på det gode i mennesket og på det levende ords muligheter. Det er disse tanker som ligger til grunn for Grundtvigs folkehøyskoleideer – slik han utfolder dem i 1830- og 1840-årene – der han blant annet ville samle alle om det felles menneskelige. Folkehøyskolen skulle bli et felles forum for all folkelig kultur, og samle alle kreiser om det fellesmenneskeige.

Nå mener Grundtvig at opplysmingen om det menneskelige er skolens sak og at opplysing om forløsningen er kirokens sak. Men skolens menneskelig-folkelige vekkelse er forutsetningen for det kristelige – altså ”menneske først og kristen så”.

Det betyr noe i retning av at mennesket kan vekkes til bevisshet om sitt gud-dommelige opphav, og Gud få mennesket i tale. Når mennesket ser hvorfra det er følt våkner trangen til å komme bort fra fengslet, da vekkes trangen til forløsning. Og den som blir sant menneske vil aldri føle kristendommen som noe fjernet eller fiendtlig, men som akkurat det man har behov for.

Det er mye jeg kan være fascinert av hos Grundtvig.

Grundtvig betoner sammenheng der lutheranere betoner brudd – sammenheng mellom det allmene og det kristne, mellom kultur og kristendom. Derfor understrekker han også sammenhengen mellom det naturlige og det kristne

menneske, med den positive vurderingen det innebefører av det naturlige menneske før det blir kristnet.

Der altså lutherske teologer talte om hvordan mennesket fra naturens side var grunnleggende fordervet, fremhever Grundtvig at det medfødte og det gjenfødte menneskeliv er det samme, bare i forskjellig grad.

Og han sa dessuten: I en ”stadic veksels-virkning” renser, foreddler og fullende evangeliet det ”naturlige” liv. Slik er altså ”folkelighet levende kristendoms nødvendige forutsetning”. Med han eget fargerike språk: Bare hvor folkelighets jord er rensed og foreddlet kan det himmelske korn slå rot og bare mange fold. Grundtvig mente at de hellige krefte i menneskehjertet er de samme som virker i hele den skapte verden og er i ferd med å omskape den.

Bak Grundtvigs mange program-erklæringer ligger altså et annet menneskesyn enn det lutherske: For å nå det fulle menneskeliv har mennesken et potensiiale i seg selv – en anelse og intuisjon om hvor vi skal gå – selv om vi trenger hjelpe for å komme i gang og underveis.

Her står Grundtvig i en hovedstrøm i europeisk religionshistorie – den vi gjerne kaller nyplatonismen. Grundtvig la ikke skjul på at han var inspirert av kirkefedre som sto i nettopp denne tradisjonen.

Platonisk kalles den fordi den egentlig stammer fra Platon, nyplatonisk fordi den ble omformet og kristnet. Tanken er at mennesket ikke lever så godt som det skulle. Men vi har et grunnlag inne i

oss, det er lagt ned i oss noe som gjør at vi kan innse vår situasjon og begynne å strekke oss mot det som er bedre.

Det sammenlignes ikke sjeldent med en plante som vokser under kummerlige forhold i en mørk kjeller. Men når lyset skinner forløser det noe som planten fra naturens side er utrustet med og som ikke er gått tapt.

Det klassiske uttrykk for dette menneskesyn finner vi hos Augustin som Sa: Herre, du har skapt meg, og mitt hjerte er urolig til det finner hvile i deg.

De store kirkesamfunn – den ortodokse, den katolske og den anglikanske kirke deler dette menneskesyn. Her kan de folkehøyskolene som ønsker å stå på fritt grunnlag forvalte en umistelig arv – og spille en vesentlig rolle.

Les også:
Kirsti Aasen
”Fra Hjertet – Tanker rundt et tideverv.”
Forlaget Emilia AS
ISBN 82-7419-047-5.

Olav Klonteig: f. 1930. Lektor m. filologiske fag og sos.ped. alternativ. Lærer på Elverum, Hallingdal, Fana, Seljord, og rektor på Vest-Oppland fhs. 1978-84 norsk lektor på Nordenst Folklige Akademi. Nå bosatt i Danmark, pensjonist og skribent.

Grundtvig-inspirert menneskesyn. Det vil seie at vi skal inn i grunnlagstankane bak folkehøgskolen. Det er ikkje tankar som vi direkte bruker i den pedagogiske kvarldagen. Det er heller den plattforma vi bør tenke ut ifrå når vi arbeider i dette skoleslaget. Det inneber også at vi er i det romet der skolen blir tenkt, ikkje der den blir praktisert. Men det ideelle er jo at det som blir tenkt, også så mykje som råd, blir ført ut i livet. Somtid har eg forestilt meg at i ”det norske hus” bør folkehøgskolen vere meditasjonsromet, der ein stilnar av frå maset utanfor og får sjansen til å oppdagge at noko er viktigare enn fag, kunnskap og kompetansereform. Fordi folkehøg-skolen byrjar eigenleg på eit så enkelt og grunnleggande nivå at vi ikkje tenker på det, somme vil sete at skolen byrjar i vår natur som menneskelege vesen.

Det grundtvigske, frilynte kristendomssynet som menneskesyn.

Kommentar til Karl Gerwins artikkel.

Av Olav Klonteig.

Gerwins tema er at eit negativt menneskesyn og eit bibelsyn som nærmast seg fundamentalisme, er viktige grunnar til at norsk kyrkje har problem med å få kontakt med religiøst søkerne menneske. Derfor må vi gjemre «menneskets verdighet», slik at teologien kan bli frigjerande. Fornyanende impulsar i den lei ber kunne kome frå folkehøgskolen, som har samband bakover til Grundtvig.

Det eg kan tilføre som kommentar til dette, er å prøve å setje ord på eit

normene i forholdet mellom menneska.

Fleire filosofar har arbeidd mykje med å avklare etiske normer. Det er bygd opp store tankemønster for dette, bygd eit hus der vi skal studere oss til å leve rett. Både hos Kant og Kierkegaard blir det å leve rett eit resultat av eit medvite, intellektuelt arbeid og ein sterk vilje, ein prestasjon - for å skaffe seg ”livskompetanse”. Hos Kant er det formufla som forpliktar oss, hos Kierkegaard er det det personlege valet.

Slike teoretiske, abstrakte byggverk er verken Løstrup eller Grundtvig glade i. Det er som å gå over bekken etter vann. Hos dei er det livet sjølv, slik det direkte kjem til uttrykk, ikke teoriene om det, som gir rettesnora. Å leve livet i flukt med dei sprer til liv som er i oss, blir primær praksis. Erfaringane frå dette gir oss identitet. Eller som vi sa i 70-åra: Teori er refleksjon over praksis. Den enkelte må finne ut av korleis ho/han skal handle. I røynda er det ofte slik at handlingane ikkje følger livsytringane. Men ytringane er der heile tida som ”mulighed”. Derfor er tilværet eit ”eksperiment”, som Grundtvig seier. *Livet som gikk over til å bli livet som oppgåve.*

Løstrups suverene livsytringar.

Når vi her skal ta eit snarvisitt til filosofen K. E. Løstrup, er det fordi hans tankar i denne saklig svært nær dei grundtvigske, men han er nærmare vår tid og uttrykker seg meir moderne. Det er typisk for Løstrup at han ikkje er så oppatt av dei abstrakte tankesystema, men tar utgangspunkt i kvardagsnære fenomen og avdekker kor meiningsflyte dei er. Løstrup talar om ”de suveræne livsytringer”. Som døme nemner han ”tillid, talens åbenhend, barmhjertighed, medføelse, håb, livsmod, glæde”.

Kva er typisk for slike ytringar? Dei er ikkje noko vi finn på sjølve. Vi har ikkje anstrengt oss det minste. Dei er der berre - i oss. Dei er umiddelbare og spontane. Vi møter den andre med tillit. Om ein person møter omverda med mistillit, har det spesielle grunnar, han

har dårlege erfaringar. Å tale sant kjem av seg sjølv, medan det krev omtanke å lyge. Er vi ikkje opriktige, er vi alltid medvete om det.

At ytringane er suverene, betyr at dei kviler i seg sjølve. Om eg er vennleg (viser meg slik) berre for å oppnå noko, få noko til gjengjeld, reduserer eg vennskap til middel for noko anna. Eg bruker livsytringa instrumentelt. Da får vennskap karakter av å vere ei handels-vare. Ytringa er ikkje lenger spontan, men uekte, falsk.

Dette er enkelt og samtidig helt grunnleggende, med store konsekvensar. Når livsytringane slik er spontane og suverene, seier Løstrup, må det innebere at dei er meir fundamantale enn sine motsetningar (mistillit, lygn). Tanken er den same som når Grundtvig seier at han veit nok at lygna er gammal i verda, men ”Sandheden er dog et Døgn ældre”. Ein moderne og noko utvaska uttrykksmåte er at ”mennesket er godt på botnen”.

Vi ser at livsytringane særleg gjeild forholdet til andre. Det menneskelege tilværet er ikkje først individuelt og demest sosialt. Dette er i botnen ”en med-tilværelse”, seier Løstrup. Vi er innbyrdes avhengig av kvarandre. Og ”den enkelte har aldri med et andet menneske at gjøre uden at han holder noget af dets liv i sin hånd”. Når vi i tilitt opnar oss for andre, er vi avhengige av den andres måte å reagere på. Når den andre ”utleverer” seg til meg, ligg det i dette ei etisk fordring til meg om å ta vare på det eg har fått del i. Sviktar eg her, påfører eg den andre sorg. Det er altså når vi ikkje følger den spontane impulsen fra livsytringane at fordringa dukkar opp som ei varselslampe. Her er grunnlaget for dei etiske

At ytringane er suverene, betyr at dei kviler i seg sjølve. Om eg er vennleg (viser meg slik) berre for å oppnå noko, få noko til gjengjeld, reduserer eg vennskap til middel for noko anna. Eg bruker livsytringa instrumentelt. Da får vennskap karakter av å vere ei handels-vare. Ytringa er ikkje lenger spontan, men uekte, falsk.

Dette er enkelt og samtidig helt grunnleggende, med store konsekvensar. Når livsytringane slik er spontane og suverene, seier Løstrup, må det innebere at dei er meir fundamantale enn sine motsetningar (mistillit, lygn). Tanken er den same som når Grundtvig seier at han veit nok at lygna er gammal i verda, men ”Sandheden er dog et Døgn ældre”. Ein moderne og noko utvaska uttrykksmåte er at ”mennesket er godt på botnen”.

Vi ser at livsytringane særleg gjeild forholdet til andre. Det menneskelege tilværet er ikkje først individuelt og demest sosialt. Dette er i botnen ”en med-tilværelse”, seier Løstrup. Vi er innbyrdes avhengig av kvarandre. Og ”den enkelte har aldri med et andet menneske at gjøre uden at han holder noget af dets liv i sin hånd”. Når vi i tilitt opnar oss for andre, er vi avhengige av den andres måte å reagere på. Når den andre ”utleverer” seg til meg, ligg det i dette ei etisk fordring til meg om å ta vare på det eg har fått del i. Sviktar eg her, påfører eg den andre sorg. Det er altså når vi ikkje følger den spontane impulsen fra livsytringane at fordringa dukkar opp som ei varselslampe. Her er grunnlaget for dei etiske

normene i forholdet mellom menneska.

Fleire filosofar har arbeidd mykje med å avklare etiske normer. Det er bygd opp store tankemønster for dette, bygd eit hus der vi skal studere oss til å leve rett. Både hos Kant og Kierkegaard blir det å leve rett eit resultat av eit medvite, intellektuelt arbeid og ein sterk vilje, ein prestasjon - for å skaffe seg ”livskompetanse”. Hos Kant er det formufla som forpliktar oss, hos Kierkegaard er det det personlege valet.

Slike teoretiske, abstrakte byggverk er verken Løstrup eller Grundtvig glade i. Det er som å gå over bekken etter vann. Hos dei er det livet sjølv, slik det direkte kjem til uttrykk, ikke teoriene om det, som gir rettesnora. Å leve livet i flukt med dei sprer til liv som er i oss, blir primær praksis. Erfaringane frå dette gir oss identitet. Eller som vi sa i 70-åra: Teori er refleksjon over praksis. Den enkelte må finne ut av korleis ho/han skal handle. I røynda er det ofte slik at handlingane ikkje følger livsytringane. Men ytringane er der heile tida som ”mulighed”. Derfor er tilværet eit ”eksperiment”, som Grundtvig seier. *Livet som gikk over til å bli livet som oppgåve.*

Løstrup skriv at han er oppatt av å prøve, ”rent humanit, at bestemme den holdning overfor andre” som Jesu forkynnning inneheld. Og fleire Grundtvig-forskrarar seier at han her ligg tett på det Grundtvig meinte med at mennesket er skapt i Guds bilde. Både Løstrup og Grundtvig talar her om naturen i mennesket. Livsytringane er før alt anna. Løstrup seier at med desse er vi innfølte i universet, og universet er innfelt i oss. (Den kristne kan godt bytte ”universet” ut med ”Gud”.) At den

skapande, livgivande krafta i universet er innfelt i mennesket, er vel ei ufor- dring til oss som knapt kan tenkast større. Derfor skal vi ikkje prøve å omstape mennesket, men følgje dei signal vi kjemmer, livsens eigne ytringar.

Det at livsystrikingane alltid er "uselvistiske", alltid peikar bort frå det egosentriske og mot fellesskap med andre, er da eit kristendomssyn nedfelt i eit menneskesyn, som så vidare er grunnlaget for eit kultur- og samfunnssyn. Kulturen og politikken fremjar eller hemmar det godelivet. Her ligg "handlingsarenaen" for skole og politikk.

Vi er barn av lyset.

Så refererer Gerwin frå luthersk teologi, som typisk for norsk kristendom, med ord som at "Hele menneskets natur står Gud imot". Altså ikkje berre at mennesket har ein veik vilje, at "kødet er skrøbelig", at vi ofte gjer det vi eigenleg ikkje vil gjere, men at mennesket er fordervat i sjølve sin natur.

Enda om Gerwin bruker sterke uttrykk, er det klart at vi her har eit menneskesyn som er langt frå det syn vi møter hos Løstrup og Grundtvig. Og skilnaden ligg i tolkinga av syndefallet. Gerwin siterer: "Syndefallet bevirker at mennesket blir Guds fiende". Dersom dette fallat skapte mennesket om frå grunnen av, kan ein knapt halde fram med å seie at mennesket er skapt i Guds bilde. Men ein må vel også undre seg over bruken av omgrepet "skaping". Dersom "å destruere" også er ei form for "å skape", opnøyser vi da ikkje omgrepet? Og dersom ein meiner at det vondre er like sterkt eller sterkare enn det gode, kan ein da kalle ei slik inn-

stilling for ei kristen tru? Eg veit ikkje om den personleg kristne synest spørsmåla mine er naive. Men skal norsk kristendom opne for søkerande menneske, kan ein ikkje avvise spørsmål som slik melder seg.

For Løstrup og Grundtvig tilførte syndefallet mennesket ein skade, men det djupaste laget, sjølve naturen i mennesket, overlevde denne skaden. Det typiske ved dei livsystrikingane som Løstrup tar fram, er at dei er naturlege. Vil vi destruere noko, må vi planlegge og spekulere. Det kan vi også, men hovudsaka er at det da ikkje fell oss naturleg.

Grundtvigs kristendomssyn kan vi definere som ein tillit til at det Guds-skapte naturgrunnlaget er mennesket si djupaste drivkraft, og vi ser at hans syn på kristendom og hans syn på mennesket blir til sider av same sak. Mennesket har skapande evne, fordi det er skapt. Det er det som ligg i at livet er ei gave som så blir ei oppgåve. Oppgåva blir å gi naturgrunnlaget vilkår for å vekse og falle seg ut. Derfor treng vi "tilværelsesbelysning", seier Løstrup. Grundtvig kallar det "Livsopplysing". Den lutherske (eller pietistiske) kamp mot det vonde vender seg hos Grundtvig til ein kamp for det gode. Og det blir ikkje ein sur, men ein glad kamp. Det er i tillit til at det gode i naturgrunnlaget kan utfalde seg i menneskelivet, at Grundtvig kan samle sine skoletankar i nokre få versliner:

"Hvad solskin er for det sorte muld,
er sand oplysing for muldets frende".

Altå: På same naturlege og universelt gyldige måten som sollys og solvarme forvandlar kald mold til 'voksterfelt for frø' som gror til levande og livgivande

planter, nettopp slik skal sann opplysing gi oss menneske sjansen til å utfalte oss i tråd med den skapande evne som er "sådd" i vår menneskelege natur. Derfor kan vi godt seie at det sterkeste omgrepet i det grundtvigske menneskesynet er "livsglede" - det er vårens, tilblivingas solvarme-glede utsett i menneskelivet.

Legg merke til kor tett inn til universet og naturen det grundtvigske språket ligg, og kor ofte salmene hans uttrykker lys, lyst, fest og song:

"Den signede dag med fryd vi ser af havet til os opkomme,
den lyse på himlen mer og mer,
os alle til lyst og fromme!
Det kendes på os som lyssets børn,
at natten hun eru omme!"

Alle pedagogar veit at forargning, frykt, påbod, formaning, i det heile negative signal, sjeldan motiverer for læring. Læringa skjer best der ho er knytt til tillit, lyst og glede. "Lysten driver verket", sa Grundtvig. Eg trur dette er djupt forankra i oss.

Om vi fører dette inn i Gerwins tema, som gjeld korleis kyrkja kan komme søkande menneske i møte, er det nokolikt mellom opplysing og forkynning. Å lykkast er å opne vegent til motakarens sinn. Det sendaren tilbyr, må vere "oppbyggleg". Det vil seie at det må styrke mottakarens eige søkjings- og daningsarbeid, styrke sjølvverdet, styrke det som lyser opp i tilværet. Her kjem språket oss til hjelp med to ulike kategoriar av ord. Det som styrker motakaren, er det livgivande, livsystrikingane, gleda, det som Grundtvig samlar i ord som "Lyset, Livet". Det som derimot sperrar for mottakarens søkjingsprosjekt,

er da å setje fokus på det negative, mistra, egoismen, den kilden som hindrar den skapande evne i å realisere seg. Når dei suverene livsystrikingane er uttrykk for det skapte mennesket, må religjøs tru også høre til i den same kategorien, så å seie. Frykt og mistillit er destruktive omgrep. Skal trua vere ekte, må ho bygge på positive grunnar. Som Grundtvig sa det: "Tvang til tro er dærers tale". Det kan kanskje verke berre som ei flott formulering, men eg vågar likevel å seie at skal norsk kristendom nå fram til søkerande menneske, må kyrkja forlate skuggesida og komme over på sosiida i sitt menneskesyn.

Ein kristen fundert humanisme.

Det som vi mest har tatt opp her, det Guds-skapte mennesket som sentret i kristendomssynet, er det Grundtvigs kallar "Ansikuelsen". Det er Grundtvigs og Løstruprs ontologi eller fenomenologi, for å nytte dei fineorda. For dei gjeld denne som universelt gyldige prinsipp for det menneskelege tilværet. Som kjent skilde Grundtvig "Ansikuelsen" frå "Troen". "Ansikuelsen" er utgangspunktet for skoletankane hans. Trua er ei personleg sak for den enkelte, og det føllet høyrer kyrkja til.

Løstrup seier at "virkekraften" av livsystrikingane er ikkje avhengige av om ein tolkar dei religiøst eller ikkje. "De er ikke behæftet med den klausul, at for at fuldbyrde dem må den enkelte erkende, at de er givet ham af skaberen. Der skal ingen erkendelse til for at give livsystriingerne fribane og friit løb. Det skrabte liv går sin gang, hvad enten den enkelte tror eller ikke tror, at det er skabt."

I og med at Grundtvigs skoletankar er tufta på ”anskuelsen”, ontologien, og ikkje på hans personlege tru, kjem menneskelivet og ikkje det evige livet, i sentrum. Det er dette jordiske liv som er adressaten for opplysningsarbeidet hans. At ”anskuelsen” er universelt gyldig, inneber at ein skil ikkje mellom folk ut frå kva slag tru dei har. Kyrkje og skole skulle følge to parallelle spor, og derfor kunne ordbruken like kvarandre. Men når pionerane i grundtvigsk folkehøgskole tala om ”vekking” og lærariket som eit ”kall”, så handla det om å vekke til menneskelivet, eit rikare og meir humanjordisk liv. Derved blir det opna for eit samarbeid med humanistar.

”Humanisme” er brukt i fleire tydingar gjennom tida. Her gjeld det dei som ikkje har ei religiøs tru, men som ser mennesket som eit åndvesen. Ein slik ontologi skil seg ikkje mykje ut frå det Grundtvig og Løstrup står for. Humanisten nøyser seg med å seie at ”det ligg i den menneskelege natur”. Den Grundtvig-kristne seier at når det gjer det, er det fordi Gud har lagt det der. Ser ein historisk på det, må denne humanisten innromme at mange av dei verdiane han set høgt, er urvikla innanfor ramma av den kristne kulturarven.

Denne utgåva av humanismen heitte tidlegare ”den kjempande humanismen”. Det var det grunnlaget som Nansenskolen blei bygd på. Når humanismen er komme nærmare eit kristendomssyn som aktiviserer seg for menneskelivet, heng det truleg saman med at deira felles motpart er blitt tydelegare. Etter at Berlin-munen fall, har nykapitalismen, med si avisering av ikkje-materielle verdiar, fått vind i

segla. Det kapitalistiske menneskesynet seier at mennesken er den primære drivkrafta i mennesket, og det er da eit merkeleg paradoks dersom ein i kristne miljø skulle meime det same.

Den frilynte skoletenkninga.

Kristendom er til for menneskelivet si skuld, og livsopplysninga er til for å støtte, hjelpe fram det åndsliv som alt er i mennesket. Livsopplysninga, som er nøkkelen til Grundtvigs skoletankar, legg dermed ein original vinkel inn i det pedagogiske feltet. Denne vinkelen er så radikal at alle pedagogiske ord burde bytast ut med andre eller nydefinerast for å høve til det grundtvigiske paradigm. Jamfør med det rasjonalistiske synet frå opplysningsstida, med over-dreven tru på kva formuft og kunnskap kan makte, opna Grundtvig for ein rik vekselverknad på det psykiske plan – mellom sansing, kjønnsle, fantasi og formuft. Møtet med kulturen byr på impulsar for den enkelte i søkingsprosessen. Etisk erfaring er lagra opp i historia, estetiske opplevingar er lagra i litteratur og annan kunst. (Derved skulle historie og litteratur vere ”hovudfag”).

Vi kan seie at kulturen blir omdefinert frå å vere vitskapleg spesialiserte og abstrakte fagbåsar til å bli kjelder til lys over det å vere til som menneske, det folk før og no har vore og er engasjerte i, det dei strevar med, det dei drøymer om. Det vil igjen seie at lærar-elevmøtet blir omdefinert frå å vere ei formidling av viten innanfor ei fagramme til eit eksistensielt møte mellom menneske som prinsipielt er likeverdige og som ut frå det støttar kvarandre i søkingsprosessen.

Vilkåret for at slikt kan skje, er at dei møter med seg sjølv som frie individ. Når folkehøgskolen må vere fri i det ytre, er det fordi lærar og elev må vere fri i det indre, det vil seie, fri eller frilynt i sinnet og i mentaliteten. Med det opne, frie sinnet kan læring bli medleving, og det er noko heilt anna enn å imprente seg viten utanfrå for å hugse det ved avhøyring. Derfor kan folkehøgskolen heller ikkje nytte ferdige bruksanvisingar for det rette eller det gode liv.

I det grundtvigiske finn vi altså som grunnlagstenking ei trapp med tre steg, tre abstraksjonsnivå: Frå den kristne ”anskuelse”/humanisme via menneskesyn til opplysnings-skolesyn.

Med sin bakgrunn i rådande norsk kristendomssyn, som Gerwin skriv om, kan ein sjølvsagt ikkje forvente det same i den kristelige folkehøgskolen. Hos enkelte ja, men ikkje som samla gruppe. I same grad som det er tale om to ulike kristendomssyn, i same grad er det tale om to ulike menneskesyn. På det mest konkrete nivaet, kvardagslivet på skolen, der kan ein finne ein del likt. Men vi har også eit felt der dei same orda blir brukt, men innhaldet er ulikt, fordi det grunnlaget ein tenkjer ut ifrå, er ulikt. Dette kan også forklare korfor NKF-gruppa ikkje riktig forsto det kravet om fridom og alternativ pedagogikk som var sterkt framme i NF i 1960-70-åra.

Derfor kan også ordet ”frilynt” fungere som ei viktig markering av grunnlags-tenkinga i den folkehøgskolen som har sitt utgangspunkt i Grundtvigs idear. Det kan godt vere at Gerwin ikkje synest min kommentar svarar på dei

spørsmål han reiser, fordi eg skriv om grunnlaget for opplysningsa, medan han skriv om det som er knytt til kyrkja og individuell kristentru. Men det siste kjemmer eg meg ikkje kompetent til å seie så mykje om. Eg vil tilrå å lese Kirsti Aasens bøker.

Litteratur:
Dansk tidskrift Kvan 55/99 er eit temanummer om livsopplysing.
R Birkelund: Livsopplysing, Gyldendal, Kbh. 1999.
Av eigne artiklar i Folkehøgskolen kan nemnast ”Christophher Brun og Viggo Ullmann”, 1/-88, ”Kristendom og folkehøgskole”, 1/-97, ”Kvar er den frilynte kristendomen?”, 6/-97.
Boka mi ”Menneskelivet er underlig”. Menneskesynet i grundtvigisk folkehøgskole og folkeopplysing, 1992, kan ein no få rimeleg i Norsk Folkehøgskolelag.

Arild Mikkelsen: f. 1947. Lærer og rektor på Buskerud fhs. Leder i Norsk Folkehøgskolelag 1988-98. Nå ansatt i VOFO.

De fleste leksika, inkludert Allkunneboka har ikke frilynt som opslagsord. Jeg tror ikke vi kommer særlig langt i forståing av begrepet frilynt gjennom å bruke disse mulige synonymene: liberal, reformvennlig og framskriftsvennlig, reiser flere nye problemer enn de løser gamle.

Historisk bakteppe: Noregs Ungdomslag.

Begrepet frilynt oppstod i nært tilknytning til Noregs Ungdomslag som ble stifta i 1896, og ble det organisatoriske uttrykket for den frilynte ungdomskarsla. Den første norske folkehøgskolen ble stifta i 1864, Bruun starta sitt arbeid i 1867, og de første folkehøgskolene var på mange måter bakgrunnen for den frilynte ungdomskarsla. Kortversjonen er som følger: de hjemvendte folkehøgskoleelevene starta samtaelag i hjembygda, ofte på bakgrunn av sosiale opplevelser på folkehøgskolen. Disse samtaelagene utvikla seg til frilynte ungdomslag med vekt på foredrag, opplesinger og sang, og ut av disse frilynte ungdomslaga vokste NU fram som organisasjon, og samtidig kan vi kretse inn den første definisjonen av frilynt. I diskusjonen om formålsparagrafen i NU, utkristaliserte det seg nemlig følgende, som også godt kan stå som den tidas forståing av begrepet frilynt. Formålet med NU var:

- * å arbeide for folkelig opplysnings på fullnorsk grunn
- * å arbeide for samhold og samyrke (sic!) mellom landsens ungdom.

Den frilynte ungdomsrørsla skulle verne om og lete fram de nasjonale verdiene, og samtidig løfte dem fram til hedersplassen i samfunns- og kulturlivet. Sett

på denne bakgrunnen henger frilynt sammen med:

- * nasjonale verdier og norskdom
- * nasjonale verdier som forstås landsens / bygde-Norges verdier
- * folkelig opplysnings

Om vi går tilbake til Nynorskordboka finner vi derfor følgende på oppslaget frilynt ungdomslag: samskipnad av ungdom som arbeider for folkelig opplysnings og norskdom.

Litteratur:
Neitum/Stromme/Holte Foss: Folkelig kulturarbeid (1957)
Per Fligum: Norge i steipeskjeen Norges Historie bind 12 (Cappelen)

Hva er frilynt?

Foredrag på NF-landsmøtet 2000.

Av Arild Mikkelsen.

Begrepet frilynt reiser et identitets-spørsmål for folkehøgskolen; hvilke historiske sammenhenger inngår folkehøgskolen i, hvilken selv-forståelse gir begrepet frilynt til folkehøgskolen i dag, hvilke føringer kan begrepet gi for framtida? Det er slike spørsmål jeg i det kommende skal reflektere over, ikke om begrepet frilynt er nyttig eller ikke nyttig, brukbart eller ikke brukbart i et informasjons- eller PR-perspektiv.

Begrepet frilynt.

Nynorskordboka (Samlaget) har følgende forståing av begrepet frilynt: Liberal, reformvennlig, fordomsfri, tolerant. Bokmålsordboka setter frilynt lik framskriftsvennlig.

til det lavkirkeleg-pietistiske og til den mer rasjonalistisk-instrumentelle linja fra Ivar Aasen.

Ut fra Slagstad forsøking går det an å hevde: begrepet frilynt hører organisk sammen med venstrestaten som kunnskapsregime. Et viktig poeng i denne sammenhengen er at Slagstad ikke ser på folkedanningsregimet som en slags forskans mot det moderne. Snarere blir de folkelige motkulturbewegeleiene betraktet som moderniseringssenter. Dette perspektivet finner jeg fruktbart, og vil bruke noe mer tid på det.

Motkulturbewegeleiene som moderniseringsscenter.

De kulturelle folkebevegelsene, inkludert folkehøgskolen og NU, var identitetsskapende bevegelser for bygdesamfunn i oppbrudd, og samtidig moderniseringsscenter for den statlige nasjonsbygginga. Det særegne ved det norske folkedanningsprosjektet var ikke bare bevegelsen fra eliten mot folk, tysk og fransk vei, men like mye bevegelsen fra folk mot elite, det bærende grundvigske perspektivet. På denne bakgrunnen blir frilynt et begrep som passer inn i moderniseringa av Norge. Både folkehøgskolen og hele den fri-lynte ungdomsbevegelsen hører med til moderniteten, og moderniteten har blant annet nasjonsbygging som et av sine kjennetegn. Altå: det blir fel til å etablere en to-kultur-lære der et modernisings- og demokratiseringsprogram lansert av en elite settes opp mot en folkelig motkulturell reaksjon. I en norsk sammenheng faller dette sammen i et nasjonsbyggende arbeid med modernitetens som ramme, der folkehøg-skolen og det frilynte hører hjemme

com moderniseringssager, og derved blir mer medkulturelle enn vi kanskje er vant til å tenke.

Litteratur: Rune Slagstad: De nasjonale strateger
Érik Rudeng (red): Kunnskapsregimer

Det frilynte og kollektivistiske menneske

Begrepet frilynt hører nøyne sammen med folkelig bevegelser, og er et begrep som henger sammen med de kollektiver, de bevegelser som dannet seg rundt forrige åhundreskifte. Om det gikk gjerne om å snakke om det frilynte menneske, så var det et menneske som stått sammen med andre i samtaleslag, i ungdomslag, på folkehøyskoler, i mål- og i partier, særlig Venstre. Det moderne prosjektet var jo preget av at det var folkelige bevegelser som var endringssubjekter: arbeiderbevegelsen, den kristelige lekmannsbevegelsen, og de mottukulturelle folkbevegelsene. Det i de sistnevnte vi må såke etter begrepet frilynt, og selv om begrepet ikke er lett kan sees i kontrast til det sjetistiske og kristelige, går det an i et noe større perspektiv å se begge partene som representanter for en folkelig, progressiv og demokratiserende modernisering av Norge.

68-generasjonen som modernitetens
lyvesang, og den siste virkelig

denne maten blir 68-generasjonen den siste virkelige friynte generasjonen, og synger samtidig modernitetens svanesang.

Litteratur: Niels Buur Hansen: Diskursanalyse, demokrati og folkeoplysning. Arbejdsrapport Nr 15-00 Danmarks Tærthauskole

verden, og med arbeiderklassen i den vestlige verden. På mange vis går det an å 60- og 70-åra som modernitetens svanesang, og der arbeiderklassen ble heroisert som eneste mulige endringssubjekt ut fra en analyse der hovedmotsetningen gikk mellom arbeid og kapital. Jeg kan ikke huske at 68- generasjonen noen gang karakteriserte seg selv som frilynt, men min påstand er at det var det den var, progressiv og frilynt på modernitetens premisser, på industriksamfunnets og nasjonalstatens premisser, jvf. slagordet "Nei til salg av Norge" i 1972.

I Slagstad's tenking passer dette godt inn som en forlengelse av venstrestatens folkedanningsidéer. Innafor Arbeiderpartistatens instrumentelle og rasjonelle logikk der ingenøren var helten, måtte de som holdt fast i folkedanningsidéene bli i opposisjon. Og dette er det perspektivet jeg tror vi har lett for å anlegge i dag: folkehøgskolen og det friflynte som uttrykk for samfunnsmessig opposisjon mot et samfunn som underleges industrialsamfunnets produksjonslogikk. Det friflynte vil da si å holde fast i det romantisk-ekspressive drama Monrads og embetsstatens tid, vil si å beholde folkedanningsidealene fra venstrestaten, og vil si å legge vekt på autentiske verdier, myke verdier, holde

Avanesang, og den siste virkelig frilynte generasjonen. Med 68-generasjonen og student- og ungdomsonprøret på 60- og 70-tallet kom mange av den frilynte ungdomsbevegelsens karaktertrekk til overflaten på en ny og overraskende måte. Folkehøgskolen ble fulle av elever som følte et mytt fellesskap, folkedans, visesang, lyrikkfestivaler gikk hand i hand med solidaritetsbevegerier for tredje

Det frilynte i ei postindustriell eller postmoderne eller postnasjonal, globalisert tid.

Om frilynt som begrep er brukt i et informasjonsperspektiv, skal jeg ikke uttale meg sikkert om, men skal det brukes må det fornyes og settes inn i de nye samfunnsmessige rammene vi alle lever under. Med det mener jeg å si at frilynt må frigjøres fra nasjonal tenking, fra modernitetens og industrialsamfunnets tenking.

For det første må begrepet frilynt sees i forhold til det vi i dag kaller individualisering. Det nye frilynte. Det nye frilynte meneske har fortsatt behov for orienteringspunkter, og strever med å finne fotfeste. Folkehøgskolen kan holde fast i det opprinnelige romantiske expressive motiv, men nå må det forstås som uttrykk for et selvstendig verdivalg, men likevel som fortsatt opposisjon mot det instrumentell-rasjonelle, mot markedets kalde logikk. Å være frilynt er fortsatt å være kritisert i kamp mot kommersielle klisiéer.

Jeg tror at en ny innkretsing av begrepet problemstillinger, og det er fristende å antyde at nærværsfilosofene fra Løstrup til Levinas har et bærende perspektiv. Frilynt vil si å sette etikken først, møte med den Andre blir det bærende perspektivet for et frilynt orienteringsforsøk, ikke et nostalgisk eller regressivt forsøk på å gripe tilbake til industrialsamfunnets kollektive klasser og bevegelser som identifiserings-

Eksistensfilosofen Karl Jaspers introduserte i sin tid begrepet situasjon. Mennesket befinner seg alltid i en situasjon, vi er alltid stilt opp i, eller plassert i en bestemt stilling i forhold til verden rundt oss. Verden er ikke noe jeg forholder meg objektivt til, jeg er delaktig, befinner meg situert i forhold til verden rundt meg. Å være frilagt i dagens verden der individualisering og globalisering er som to sider av papirarket, kan være å orientere seg i forhold til den Andre, eller gjørne min neste, og gjennom det møtet finne et orienteringspunkt for meg selv, en forplikelse. Dart det frilyste menneske både hensyn til individualiseringss prosessen, ivaretar

Det frilynte i ei postindustriell eller postmoderne eller postnasjonal, globalisert tid

Om friflynt som begrep er brukbart i et informasjonsperspektiv, skal jeg ikke uttale meg sikkert om, men skal det brukes må det forryyes og settes inn i en nye samfunnsmessige rammene vi alle lever under. Med det mener jeg å si at friflynt må frigjøres fra nasjonal tenking fra modernitetens og industrialsamfunnets teknologi

For det første må begrepet frilynt sees i forhold til det vi i dag kaller individualisering.

sering. Når de kollektive bevegelsene som identifiseringsmuligheter langt på vei har brutt sammen, blir mange av de gamle orienteringspunktene borte. De tradisjonelle folkelige bevegelsene tappes for medlemmer, det samme gjør de politiske partiene, i stedet får vi de såkalte en-saks bevegelsene. Langsiktige forpliktelser og tilfredsstillelse av dype sosiale behov finner ikke lenger sted innafør de gamle folkelige bevegelsene. Hver en blir sitt eget

livs prosjekt, og om ansvaret for sine tidlige generasjoner. Dette kaller vi individalisering, og dette behøver slett ikke være bare negativt. Folkehøg-skolen som bærer av begrepet frilynt må imidlertid dimensjonere seg overfor dette, ta det inn over seg, og ikke basere seg på folkelige bevegelser som ikke lengre finnes som framtidige endrings-subjekt. Det frilynte menneske er et individualisert menneske som høster verdier ut fra en helt annen og mye mer sammensatt meny enn det tidligere generasjonen har gjort. Frilynt kan bety å være satt fri fra modernitetens normer og konvensjoner,

Litteratur: Niels Buur Hansen: Diskursanalyse, demokrati og folkeoplysning. Arbejdsrapport Nr 15-00 Danmarks Tærthauskole

det opprinnelige romantiske-ekspresive motivet eller kravet om autentisitet, "Hjertets tale", og handler samtidig etisk, og deretter politisk.

Litteratur:
Kirke og Kultur nr. 1/2000. Artikkel av Peter Kemp.
Løstrup: Den etiske fordring.
Levinas: Undervis mot Den Annen.

med en nødvendig etisk og eksistensiell gjennomtenking.
Frilynt i framtida er, tror jeg, å forholde seg til denne spenningen. Det er å se individualisering og de mangfoldige livsstilmulighetene som et gode.

Giddens reiser spørsmålet hvordan vi kan moralisere det sosiale liv uten å bli bytte for fordømmer. Å være frilynt er ikke å falle tilbake på det noen har kalt en nykonservativ restaurasjonspolitikk, det er heller ikke å falle tilbake på modernitetens frigjøringsidealer, men forholde seg til de faktiske utfordringene vi står i. Vi kan heller ikke uten videre dyrke opp de frilynte idealene i folkedannningstida uten å møte på store vanskeligheter. Om vi leser for eksempel Erling Kristvika dag med all mulig velvilje, blir likevel hans kvinnesyn problematisk. Han knyttet kvinnene temmelig sterkt til slekten, hjemmet, barnet og det han kalte det "innetertvende", mens mannen ble knyttet til individet, universet, maskinen og det "utettervende". Jeg har for øvrig i samhand med dette innleget ofte lurt på om ikke det frilynte mennesket oftest var en mann! Her er det behov for litt rydding i det frilynte fortidige landskapet, tror jeg.

Å være frilynt er å være refleksiv. Jeg har nevnt Levinas og møtet med den Annen. Jeg vil avslutte med å si at det å være frilynt er også å være dialogisk. Grundtvig var i sin tid opptatt av at talen måtte bli sam-tale om erkjennelse skulle oppnås. Samheten er en tomanns-sak.

Det er mulig jeg har overbelastet begrepet frilynt noe i dette innlegget, det er i så fall fordi jeg altså mener at begrepet frilynt reiser spørsmålet om

folkehøgskolens identitet. Om det er riktig, kan spørsmålet knapt nok overbelastes.

Litteratur:
Anthony Giddens: Modernitet og selvidenitet.
Anthony Giddens: Modernitetens konsekvenser.
Gro Hagemann: Feminismen som nostalgi.
Erik Rudeng: Kunnskapsregimer.
Ulrich Beck: Risikosamfunnet.

Frilynt og refleksiv, en orienteringsmulighet i mangfoldighetenes samfunn.

Folkehøgskolen står i dag overfor elever som er vokst opp i ei tid der de kollektive bevegelser og klasser har mistet mye av sin betydning. De lever i praksis ut påstanden om at alle har blitt sitt eget livs prosjekt, og setter sammen sin identitet på en helt annen måte enn tidligere generasjoner. Valgmulighetene er flere, og dagens mennesker kan benytte seg av "menyer" som ikke fantes i min ungdom. Anthony Giddens kaller dagens mennesker for refleksive individer som i større grad enn før må forholde seg både til seg selv og sine omgivelser. Tradisjoner og sedvaner overleveres ikke slik som før, og individene blir satt fri fra tidligere normer og konvensjoner, og en mangfoldighet av nye livsstilmuligheter oppstår. Dette vil jeg tro de fleste folkehøgskolelærere i dag allerede erfarer i sine møter med elever.

Giddens mener denne situasjonen skal realiseres, og kommer på kolleksjonskurs både med restene av de gamle kollektive samfunnssinstitusjonene, og

folkehøgskolens identitet. Om det er riktig, kan spørsmålet knapt nok overbelastes.

Litteratur:
Anthony Giddens: Modernitet og selvidenitet.
Anthony Giddens: Modernitetens konsekvenser.
Gro Hagemann: Feminismen som nostalgi.
Erik Rudeng: Kunnskapsregimer.
Ulrich Beck: Risikosamfunnet.

Om "det frilynte"

Av Olav Klonteig.

Olav Klonteig: f. 1930. Lektor m. filologiske fag og sos.ped. alternativ. Lærer på Elverum, Hallingdal, Fana, Seljord, og rektor på Vest-Oppland fhs. 1978-84 norsk lektor på Nordens Folkliga Akademi. Nå bosatt i Danmark, pensionist og skribent.

Eg har valt å forme innleget mitt nokso fritt i høve til Arild Mikkelsens foredrag. I staden for å kommentere enkelte moment i Arilds opplegg, kjem eg inn på sider ved emnet som han ikke har med.

"Frilynt" er det ordet NF-skolane bruker der NFK-skolane har "kristeleg" og skal såleis, som ein merkelapp eller eit kjenningsord, markere det typiske ved NF-gruppa til skilnad frå NKFs grupper av folkehøgskolar. Ingen av desseorda er gode eller presise. Historisk ville "grundtvigske" og "indremisjonske" ha vore meir avklarande. Det ville ha gitt plass for tanken om at "kristeleg" kan romme fleire syn. Det har skapt forvirring at "kristeleg" er monopolisert til den eine gruppa. Slik er eit Grundtvig-inspirert kristendomssyn halde utanfor, også i NF-miljøet.

Å være frilynt er å være refleksiv. Jeg har nevnt Levinas og møtet med den Annen. Jeg vil avslutte med å si at det å være frilynt er også å være dialogisk. Grundtvig var i sin tid opptatt av at talen måtte bli sam-tale om erkjennelse skulle oppnås. Samheten er en tomanns-sak.

Det er mulig jeg har overbelastet begrepet frilynt noe i dette innlegget, det er i så fall fordi jeg altså mener at begrepet frilynt reiser spørsmålet om

Dette er eit viktig punkt i mine refleksjonar om ”det frilynt”. Men kristendomssynet har eg gått nærmare inn på i min kommentar til Karl Gervins artikkel. Her vil eg ta opp nokre andre innfallsvinklar.

Ein del av identiteten.

Når somme synest at ”frilynt” ikkje høver så godt, kan det ha både ein ytre og ein indre årsak:

- Ein kan seie at ordet ikkje er ”moteriktig”, har ikkje appell i det moderne marknadsspråket. Her har vi eit dilemma. Vi må vere med på marknaden med PR for skoleslaget, men vi kan ikkje definere mottakaren så snevert at orda blir på plass i den reine marknadslogikken. Den forstår lite av det vi har å gi. Den vender seg berre til ”konsumentens individuelle valg i stedet for borgernes demokratiske meningsstringer”, for å sitere A. Hjelseth i ”Kunnskapsregimen” (s. 335). Vi må prøve å nå fram til det mennesket som no er fortrent; undertrykt eller gjort tau av den larmande forbrukarismen og grådighetskulturen. Først av alt må vi sjølve bli klar over kor fattig og kulturskadeleg marknadslogikken er. Vi skal ikkje dille som ein saueflokk etter moten, men heller gå sterkt ut med at vi er annleis. Men da skal vi også vere det.

- Ein andre grunn kan nettopp vere at daglegdaga på skolen er så prega av individuelle fritidssysler og kunnskapsformidling at ei grunnhaldning som ”frilynt” ikkje finn nokon sammanheng å vere i. ”Frilynt” høyrer mest til i romet for diskusjon om viktige livs- og samtidsspørsmål, i romet for meiningsdanning, der

undersøking, ettertanke og kritisk vurdering er viktigare enn kunnskapspåfylling.

Diskusjonen om ordval rører sjølv sagt ved identitetssproblemet. ”Fri;” er nemnt som synonym for ”frilynt”. Men det spørst om det er dekning innover i skoleslaget i dag for så sterke ord som ”grundtvigsk” og ”frei”. ”Fri” ville da ikkje bety ”gjer som du vil”, og ikkje berre pensum- og eksamsfri, men fri frå å vere ein del av det statleg styrd utdaningssystemet. Fri slik mange kulturstytusjonar er det. (Staten legg seg ikkje borti repertoaret ved eit teater.) Fri for å kunne realisere ein sjølvstendig skoleranke. Fordi folkehøgskolen har sitt mål i seg sjølv og er ikkje instrumentell, er ikkje eit middel til å nå eit anna mål. Vi må halde fast på at dette er det primære. Sekundært kan ein så kopla seg på, der det høver, eitt eller anna utdanningstiltak. Både kompetanseprosjektet og no kompetanserefonna, saman med presset frå den dominerande trenden i tida, kunnskapsøkonomien, gjer skoleslaget si sjølvforståing diffus. Det er fare for at det sekundære byter plass med det primære. Til meir Ola Nordmann identifiserer seg med Bør Børsson eller Jeppe i baronens seng, dess meir fjernar han seg frå dei verdiar som folkehøgskolen står for.

Tilbake til ordet ”frilynt”. Det kan verke litt tanlaust. Ingen er imot eit fritt sinnelag. Så bør vi spesifisere det. Dei vanlege synonyma er ikkje enkle. ”Tolerant”? Det betyr eigenleg å tolke, ha tolmod med det ein ikkje likar. Men i dag blir det ofte misbrukt til å seie at alt er like godt, til å oppheve alvorleg overtydingar. Da hevar ein toleransen opp til eit absolutt dogme. Det er

nettopp etter at vi meiner at alt ikkje er like godt, at vi har bruk for å vere tolerante, tolmodige overfor andre syn. ”Fordomsfri” er eit sterkt ord. Det er vel ein arv frå opplysningsstidas naïve tru på at formufta skulle reinske ut all dårlegdom. Men gjennom oppvekst og opplæring blir vi frå første stund ein del av ei historie som er nokså prega av fordomar i meiningsformodningar, førehandsforventningar. Og historia kan vi ikkje så lett styre. Den er ikkje noko vi har. Det er heller nvert om slik at historia har oss. At vi blir meir opplyste, vil seie at vi stendig justerer dei formodningar vi hadde. Når vi stiller oss opne og mottakande til den andre eller til det framande, forstår vi meir, vi urvidar horisonten vår. Og her skjer det ein vekselverknad. Når den andre eller det ukjende opnar seg for meg, betyr det at eg også forstår meg sjølv betre enn før. Så mindre fordomsfulle kan vi bli. Men vi er ikkje den siste generasjonen. Det vi trur vi veit, kan bli justert av nye generasjonar.

”Det frilynt” er ikkje eit fagpedagogisk ord, det uttrykker som sagt ei grunnhaldning. Det vil stå for og fremje eit personleg, sjølvstendig gjennomtenkt syn i dei spørsmål vi og elevane skal ta stilling til.

Folkehøgskolen vil ikkje misjonere for ein ideologi, eit bestemt partipolitisk eller religiøst syn, men gi eleven sjanse til å reflektere over og bygge opp sitt eige syn. Slik ligg det frilynte nær det antiautoritære og det udogmatiske. Å frigjere seg frå fastlåste læresettingar er ein måte å bli myndig på. Altås er det frilynt ein viktig del av allmenn danning, og omgrepet vil alltid vere aktuelt.

Nettopp etter at vi meiner at alt ikkje er like godt, at vi har bruk for å vere tolerante, tolmodige overfor andre syn. ”Fordomsfri” er eit sterkt ord. Det er vel ein arv frå opplysningsstidas naïve tru på at formufta skulle reinske ut all dårlegdom. Men gjennom oppvekst og opplæring blir vi frå første stund ein del av ei historie som er nokså prega av fordomar i meiningsformodningar, førehandsforventningar. Og historia kan vi ikkje så lett styre. Den er ikkje noko vi har. Det er heller nvert om slik at historia har oss. At vi blir meir opplyste, vil seie at vi stendig justerer dei formodningar vi hadde. Når vi stiller oss opne og mottakande til den andre eller til det framande, forstår vi meir, vi urvidar horisonten vår. Og her skjer det ein vekselverknad. Når den andre eller det ukjende opnar seg for meg, betyr det at eg også forstår meg sjølv betre enn før. Så mindre fordomsfulle kan vi bli. Men vi er ikkje den siste generasjonen. Det vi trur vi veit, kan bli justert av nye generasjonar.

Litt historie.
Vi kan ikkje bruke ”frilynt” på same måten som før i tida, ikkje fordi det er blitt uaktuelt, men fordi frontane no ligg på andre stader enn tidlegare. Historia kan likevel lære oss noko om kva omgrepene er i slekt med.
Folkehøgskolen var ikkje berre ein skole, men ei rørslle. I alle fall eliten av lærarane var engasjerte i åndsverdiar og samfunnssaker. Det er innanfor ramma av ei verdibasert, folkeleg reformørslle at vi særleg møter den frilynte innstillinga. Chr. Bruun, som har hatt ei farstolle i folkehøgskolen, vil eg ikkje rekne som spesielt frilynt. Og eg meiner Rune Slagstad tar for sterkt i når han i ”De nasjonale strateger” skriv at Bruun i det mesie var ”et medium for Grundtvigs tanker”. Bruuns dragning mot pietismen gjorde at han ikkje kunne ta til seg det grundtvigiske skiljet mellom menneskeleg og kristelig. Han kom derfor til å personifisere kor vanskleg det var å omplante det grundtvigiske til norsk jord. Trass i hans sterke folkelege grunntankar, reysta han imot unionsoppløysinga i 1905, var imot diktatøren til Kjelland, var redd for parlamentarismen og godtok statenes krav om å følge fylkesskolenes undervisningsplan, noko dei andre i folkehøgskolen sa nei til.
Den klart meir grundtvigiske og frilynte blant pionerane var Viggo Ullmann. Han sto i fremste linje på radikal side i samfunnslivet i 1880-åra, i kamp mot unionen (det nasjonale) og for diktarløn til Kjelland (åndsfridom). I skolen, sa han, skulle samtidas store tankar gjera levande for dei unge. Kva for tankar var det? Det var m. a. dei som Ibsen og Bjørnson hadde reist, og det var Darwins utviklingslære. Det var tankar som dei indremisjonske (pietistiske) såg

på som ein stor fare. Vi kan vel seje at i dei stormfulle 1880-90-åra var det frilynte i slekt med åndsfridom i kulturlivet og radikal haldning i politikken. I kontrast til konservativ haldning til politikk.

Vi ser at ”det frilynte” høyrd heime der folk var opptatt av verdidebatt og landet var inne i ein demokratiseringsprosess. Splittinga mellom pietisme og frilynde galdt ikkje berre samfunnseit. I mange småbygder delte folk seg i to flokkar. Om sundagane drog den eine flokken til bedehuset og den andre til det frilynte ungdomslågshuset.

No rykker vi fram til 1960-70-åra, ei tid prega av konflikt mellom NF og NKF. Her kan eg bygge på eigne erfaringar. Eg var med i Høgskolenemnda i 8 år, der NF og NKF møttest til skolepolitisk og pedagogisk utgreiingsarbeid. Det var ei stridbar tid. NKF sloss for at folkehøgskolen skulle skaffe seg formell kompetanse (for ”realkompetansen” si tid), medan vi i NF var imot, fordi vi mente det ville rasere sjølvre identiteten ved skoleslaget. Eg såg eit konkret døme på ein fagplan som var tenkt bruk, og den var til forveksling lik skoleplan og lærebøker frå vidaregåande skole. Striden stadfestet vi kjende frå historia, at NKF var meir positiv til å formidle vanleg skolekunnskap enn NF var. NKF-skolane hadde også lenge vitemål med karakterar i ei rekke fag. Dei debattane vi hadde, førte ikkje til avklaring. Det fanst ei forestilling om at det var eitt skoleslag, men i sentrale saker syntte det seg at vi var djupt ueinige. Vi la ikkje det same i dei orda vi brukte. At denne striden no er borte, må ein berre vere glad for. Ikkje ”berre”, forresten, fordi

freden inneber nok at NF-skolane si alternativtenking og profil er svekka. Da ungdomsopporet sveipa inn over oss, høyrd eg til dei som ville markere ”den samfunnsergasierie” folkehøgskolen. Somme av dei eldre i NF var ikkje innstilte på dette. Men omgrep som ”samfunnsskritisk/skolekritisk” var enda meir framandt i NKF. Dei få i den leirene som sto nærmest, t. d. kristen-sosialistane, hadde det ikkje lett.

Ein glimt frå Danmark: I 1970 var Askov Højskole i konflikt. Elevane etterlyste meir skoledemokrati og dei ville ha samtidas tema til debatt, t. d. Vietnamkrigen. ”Lad os undersøge saken sammen med dem”, sa rektoren Engberg-Pedersen. Men dette var for ”frilynt” for styrret. Han måtte forlate skolen.

Lat meg legge til at nokre av dei orda eg har brukt, er flytande i sine omgrep, t. d. ”radikalt”. Det var ikkje radikalt, og heller ikkje frilynt, da ungdomsopporet blei fanga inn av Lenins dogmatikk. Også i miljørsla kan ein finne dogmatiske haldningar. I høve til våre dagars materialistiske bølgje kan det vere radikalt å vere verdikonservativ.

Frilynt i dag?

Den folkelege rørsle-dimensjonen er svekka i begge dei to skolegruppene. Nokre enkeltaker, t. d. synet på kvinnelege prestar, rettar for homofile og Stalseth som Oslo-biskop høyrer kanskje til i det gamle sporet. I tillegg til det, eg har nemnt som alltid aktuelt, vil vi i dag kanskje særleg knyte ”frilynt” til ”det ikkje fastlåste”. Det kan gjelde læraren og elevens fridom til å velje det ein er engasjert i, at skolen heile tida står open for det som no er viktig. (Ikkje det staten har sagt er

viktig for økonomien, men det vi sjølv kjenner som vesentleg i vårt personlege liv, vårt sosiale liv og vårt samfunnsliv.) Når samtida er så raskt skiftande, minkar verdien av det fast planlagte.

Trass i mange nye innslag, er det vanlege skolesystemet nokså tradisjonstungt. Dermed vil ”frilynt” ligge nær det moderne ”fleksible”, berre ein unngår at det også stivnar til eit dogme.

I samanhend med alt nyt som pressar på, pluss utfordringa til individet om sjøiv å velje, er fridom på mange vis blitt eit sentralt omgrep for dei unge. Fordi ein kan ikkje velje utan å vere fri. Men samtidig er dette ei utfordring til læraren, nemleg å gi hjelp til elevens sorteringsarbeid. Saman med auka valfridom aukar også problema med å velje. Fordi sjansane til å få innfri vala, dei aukar ikkje i same grad.

I den nye handlingsplanen for Folkehøiskolernes Forening i Danmark vil utdanningsuralet legge vekt på å ”udvikle højskolens engagement i debatten om demokrati, aktivt medborgerstab og interkulturel forståelse”. Slike tema er vel også aktuelle i norsk folkehøgskole. På alle tre punkt er det no bruk for å tenke nyt. Ikkje minst er det viktig å morverke framandhat og innstille seg mentalt til nettopp det frilynte vi har bruk for.

Som sagt viser eg til kommentaren til

Gervins artikkel når det gjeld temaet om

den frilynte kristendommen.

Roar Rønning: f. 1949. Lærer, inspektor og rektor Møre fhs. 1975-96. Redaktør av "Folkehøgskolen" 1986 – 88.
Nå rektor på Vardal skole i Ørsta.

skulen. Nynorskhoaka (Det Norske Samlaget, 1986) gjev ei grei forklaring til ordet frilynt: reformvenleg, fordomsfri, tolerant.

Vi må ha klart for oss at folkehøgskulen er boren oppe av eit særskilt syn som er avgjørende for målsetjinga til skuleslaget, og folkehøgskulen må ikkje verte for flat og for utvattna. Omgrepet frilynt er viktig å ta vare på slik at folkehøgskulen ikkje fjernar seg frå det eigenlege. Det kan då verte som å legge ut på havet utan med eller annan navigasjons hjelp. Så lenge omgrepet frilynheng fast ved folkehøgskulen, vil dei fleste prøve på å finne fram til kvifor dette omgrepet vert nytta, og kvifor det set farge på folkehøgskulen.

Omgrepet frilynt bort frå folkehøgskulen?

Av Roar Rønning.

**Til styret og landsmøtet,
Norsk Folkehøgskolelag.**

I "Folkehøgskolen" nr 2 – 2000 ser eg med undring at landsmøtet i Norsk Folkehøgskule skal handsame omgrepet frilynt, og det vert stilt to vonlause spørsmål:
Er dette omgrepet brukbart i dag?
Kan vi bruke det i framtida?

Det er grunn til å stille eit motspørsmål: Kvar vert det av røtene til folkehøgskulen dersom ordet frilynt vert teke bort? Langt på veg forklarar dette vesle kostavingsordet mykje av soga til folkehøgskulen – og den ideoologiske motsetnaden til den kristelige folkehøg-

skiffe om tilskot til folkehøgskulan i Stortinget i 1877, skildra Venstre-politikaren Johannesh Steen (han var statsminister i 1891-93 og 1898-1902) folkehøgskulen slik:

"Den er en Personlighedens Udfoldelse gjennem de Midler som passer bedst for denne Personlighed".

Og vi kan styrke denne utsegna med å syne til Christopher Bruun og "Folkelige Grundtanker" (1878):

"Folkehøiskolen vil friste at styrke vore bønder til møtet med de fremmede, ved at gi dem oplysning og dannelsse, saa godt den kan det paa hjemlig grund..."

Og det vidare målet til Bruun var å kalle fram dei åndelege evnene hos folket:
"...at faa udviklet og derved at faa gjort dem dygtige til at tageannerledes del i vort folks aandelige arbeide..."

Kva kan hende dersom folkehøgskulen skal kaste over bord tradisjonen? Det kan vere grunn til å sitere kva Sigmund Moren skrev i "Målsettinga i folkehøgskulen" (Norsk Høgskulelærlag, 1969):

"...Truleg kan folkehøgskulen overleve i lange tider med å vere rett og slett skulelokale. Men eit slikt liv gir ikkje bygningane rett til å kalle seg folkehøgskular, ... same om den lovrriste fridomen vår stundom kan sjå ut til å vere noe anna enn eit særmérke – nemleg ein fridom til ikkje å vere folkehøgskule. Vi ville gjerne vere folkehøgskular, ha eit særskilt tilbod som er vårt og som er brød og vin i samtida og niste inn i framtida og ein udrepleg inspirasjon..."

Då den første kristelege ungdomsskulen vart skipa i 1893, hadde vi hatt frilynte folkehøgskular i Noreg i snart 30 år, og grunnankane var velkjende. I eit ord-

"... Dei pedagogiske hovudprinsippa som har lege til grunn for folkehøg-skolen, har vore å arbeide ut frå det nære i det folkelege og å fremje fridom og levande skifteverknad innan felles-skapet. Hovudmålet kan samlast i uttrykket "å tene livet og det felles beste" ..." .

Alle desse tankane, frå det føre hundreåret til i dag, er frilynte.

Ordet frilynt oppsto (kom i aktiv bruk) i ei tid då det var trong til ein friare livsstil enn den pietismen gav lov til, dette var m.a. mellom dei drivande kraftene som skapte den frilynte ungdomsrørsla. Frå første stund syntte ungdomsrørsla ein sterkt uvilje mot all autoritetsbinding og eit utfritt åndsliv. Det same har vore og er tilfellet i folkehøgskulen. Som i ungdomsrørsla ei sterkt tru på opplysnings.

Ordet frilynt går på livsstilen i det heile. Folkehøgskulerørsla og den frilynte ungdomsrørsla har eit open syn for dei ulike sidene ved menneskelivet og vil at ungdommen skal kunne møte alt det som kan utvikle han i positiv lei.

I "Ung i 75 år. Noregs Ungdomslag 1896-1971" (Det Norske Samlaget, 1971) kan vi lese om frilynt i artikkelen "Kunnskap skal styre" av Victor Krüger:

"... Ein frilyndt opplyst mann trur ikke utan vidare på dogme og læresettningar av noko slag. Han krev å få vege og vurdere sjølv. Han er ingen tviler i vanleg meining, men han godtar ikkje noko utan å ha veg i det på si eiga vekt og ut frå sine eigne føremønader.

Frilyndt ungdom skal gå gjennom ei utvikling fram til større vidsyn, større kunniskap og vidare og vidare forståing. Når han ein gong når fram til eit livssyn, skal det vere hans eige. Det skal vere eit produkt av fri tenking og fri utvikling...”.

Dei som gav tonen i den friynte rørsla glødde for det særnorske, for det som hadde djupe røter i den norske folkegrunnen. Kulturlivet skulle vere tufta på heimleg grunn, og det skulle byggjast vidare på det som levde i det breie laget av folket. Det var viktig at ungdomen fann grubot til vidare livsvokster gjennom samhald og samarbeid.

Omgrepet frilynt er vidare enn å forstå sjølve ordet. Det er tale om mange og vidfemnande grunntankar så vel for ungdomsrørsla som for folkehøgskulen. Til slutt kan det vere grunn til å spørje om det er rett å ta bort eit tradisjonsrikt ord berre fordi somme ikkje forstår det. Dersom vi ikkje forstår eit engelsk ord I brukstilvisinga til dataprogrammet vårt, slår vi opp i ordlista. Ei første forklaring av ordet frilynt finn vi også ved å slå opp i ordlista. Resten av ordinthalldet får dei som er nyfikne nok til å leite vidare i soga vår.

Eit godt råd: La ordet frilynt få leve vidare i tilknyting til folkehøgskulen!

Øyvind Brandt: f. 1958. Cand. Mag. med media og informatikk. Lærer i grunnskolen, høgskole, Heimly fls. og Skringssal fls. Informasjonsansvarlig i ENØK Vestfold. Nå informasjonsesleif ved Informasjonskontoret for folkehøgskolen.

betyr, eller bør bety, for oss i folkehøgskolen i dag - og hva 'frilynt' kommuniserer i møte med ungdom og folk flest utenfor vårt landskap. Til slutt er spørsmålet også om alle 'ikke-kristelige' folkehøgskoler føler seg bekjemme ved å oppre under denne fanen.

Andre bidragsyttere i dette heftet berører spørsmål vedrørende selve innholdet i begrepet 'frilynt' og hva det kan eller bør bety for dagens .. friynte folkehøgskole, slik som Arild Mikkelsens innlegg under NF sitt landsmøte i våres. Folkehøgskolens selvfortsæelse av 'frilynt' har selvfølgelig avgjørende betydning for bruken av ordet. Men i det følgende skal jeg konsentriere meg om anvendbarheten av ordet i vår informasjon om .. friynte folkehøgskoler utrad mot potensielle søkeres, deres foresatte, rádgivere, politikere og andre.

Er FRILYNT anvendelig i informasjon om ... friynt folkehøgskole?

Av Øyvind Brandt.

De to sistre årenes informasjonsseminarer i friynt folkehøgskole og sist landsmøtet i Norsk Folkehøgskolelag (NF) aksepterer igjen problemet med å benytte ordet 'frilynt' i utadvendt informasjonsvirksomhet. Og innspillene i debatten spriker (selvfølgelig) fra ja til nei, og med diverse bud på hva vi ellers kan putte i stedet, dersom noe skal erstattate termen i det hele tatt.

En del av debatten er rimelig grunnleggende og gjelder hva vi førstår ved begrepet eller ordet 'frilynt' - hva ordet

Søk med ordet 'frilynt' i kvadir.no på internett gir (21.8.2000) 11 treff i emnekatologen, hvor 8 er folkehøgskoler, 1 er vår felles folkehøgskole-portal og de resterende 2 (!) er bygdeungdomslag. I frisøk på samme sted får man 89 treff, hvorav langt de flest genereres av folkenøgskolen. Da er det ikke sakt i pressens artikkelarkiver. Likevel møtes vi oftest med spørsmålstegn, når ordet frilynt anvendes i samtaler med folk utenom vår egen krets.

Spørreundersøkelse.

I september skal Informasjonskontoret for Folkehøgskolen (IF) gjennomføre sin årlige spørreundersøkelse blant elever i tredje videregående - allmenn,

hvor forståelsen av 'frilynt' også vil testes. Allerede før spørringen tror jeg vi med stor sannsynlighet likevel kan erkjenne at 'frilynt' ikke er en utpreget vanlig del av ungdom eller voksenes aktive vokabular i Norge i dag. Vi kan derfor lett fristes til å være forsiktige med å anvende ordet i vårt informasjonsmateriell om ..frilynt folkehøgskole. Ikke mange .. frilynte folkehøgskoler har da heller med 'frilynt' ekspressivt i tittel på skolen eller i teksten i skolebrosjyrerne – eller på internett.

'Frie' folkehøgskoler?

Hvis vi, og 'vi' er altså å forstå som .. frilynte folkehøgskoler med der til hørende hertigheter, begynner å kalle oss 'fri' eller 'frie' folkehøgskoler, signaliseres at vi er frie .. fra et eller annet. Det er ikke så dumt i mange sammenhenger, hvis vi, som Arild Mikkelsen er inne på i sitt innlegg, mener fri(-gjøring) fra markedets kalde logikk, snarere nasjonal tenking, ikke-bundne sentralt vedtatt pensa og eksamener, etc. Men mange, ikke minst de kristelige folkehøgskolene selv, vil nok straks tolke dette til forskjell fra en dermed bunden ufri kristen/kristelig tradisjon eller målsetning. Andre vil kanskje tro at det dreier seg om en ny utbrytergrøn av folkehøgskoler.

Trenger vi en 'fane'?

På informasjonskontoret mottar vi hver dag telefoner fra potensielle søkere eller deres foresatte, som ønsker informasjon om .. folkehøgskoler. Dersom forespørselen ikke kun dreier seg om å få tilsendt felleskatalogen 'Folkehøgskole i Norge' (FiN) eller navngitte skolers brosjyrer, peker vi i samarbeidets ånd på at innringer også må henvende seg til Informasjonskontor for Kristen Folkehøgskole (IKF) for å høre nærmere om for eksempel ledige plasser på kristelige folkehøgskoler. Ikke sjeldent møtes vi da med utsagn om at det ikke er aktuelt. Med andre ord: potensielle søkerer er, hvert fall delvis klar over og bevisste på om de skal gå på kristelig eller 'ikke-kristelig' folkehøgskole (og antagelig gjelder det samme for en del henvendelser til IKF).

De to grønene av folkehøgskole som historien har skjekket oss her i Norge, tilslier altså at .. 'ikke-kristelig', folkehøgskoler kanskje fortsetter trengen en fane å markedsføre seg under?

Men siden 'frilynt' antas å være litt gresk og gammelmodig for ungdom flest eller kanskje betyr noe mer i

retning av frisinnet, hva kan vi sette i stedet? Ord som 'vanlige', 'de andre' og 'alternativer' foran 'folkehøgskole', har sine alt for klare ulemper og er ubrukelige i informasjonsøyemed. Av muligvis mer anvendbare alternativer finner vi forslaget 'fri' eller 'frie' folkehøgskoler. Men dette er ikke uproblematisk.

Et annet poeng i mer politisk-strategisk henseende kan være om 'fri' eller 'frie' antyder fri fra staten, og dermed sterkere eller lettere vil kobles til 'privat' (-skoler) med derav følgende vanskeligheter med f.eks. Arbeiderpartiet? Vi vil altså fortsatt konfronteres med utfordringen å definere adjektivet, her 'fri'.

Uten adjektiv?

Videre er det heller ikke vanskelig å forutse store identitetsproblem ved å sløyfe 'frilynt' og ikke operere med fane eller samlebetegnelse for .. frilynte folkehøgskoler i det hele tatt; bare kalle

oss 'folkehøgskoler'. Det overlates til hver enkelt skole å omtale seg som den vil. Men i større og felles sammenhenger er vi ..folkehøgskoler. Vil en slik endring gi oss informasjonsproblemer?

I noen sammenhenger vil vi snakke om folkehøgskolene i Norge i meningen .. frilynt folkehøgskole, og i andre sammenhenger alle folkehøgskoler i Norge, kristelige inkludert. Igjen er det mulig å forutse reaksjon fra annet hold på en slik kanskje noe arrogант endring i informasjonsstrategi...?

Vi kan selvfølgelig hevde at vi representerer ..folkehøgskoler, mens de som ønsker å presisere at de er kristelige (kristne) eller har annen preferanse, får gjøre det. I FiN-katalogen og på internett vil et forsøk på å befordre distinksjonen mellom de to likeverdige grønene måtte løses ved å informere om 'folkehøgskoler', og om 'kristne (kristelige) folkehøgskoler', i den grad det skal skilles, hvilket jeg er overbevist om at både publikum og de fleste skolene i begge greiner fortsatt ønsker. Å omtale oss selv i vendinger som 'tidligere kalt frilynte..', vil ikke fungere.

Annonsevirksomhet betalt av IF uten bruk av adjektiv som 'frilynt', vil fungere som annonser for hele skolesslaget, men som kun noe over halvparten av skolene betaler for. Dette kan virke litt søkt å peke på, men vil like fullt være en realitet, dersom det ikke etableres et tettere samarbeid på denne siden mellom kontorene. Har man andre strategiske baktanker med seg inn i dette, kunne bortfall av 'frilynt' kanskje virke befordrende for de som ønsker en prosess mot samling av informasjons-

kontorene? I så fall ville det være mest redelig å orientere om og evt. drøfte en slik informasjonsstrategisk endring åpent og med IKF i forkant.

'Frilynt' er den beste fane.

Det skal bli spennende å registrere hva elever i tredje videregående gir av signaler gjennom vår spørreundersøkelse i september, men allerede nå, etter slik å ha tumlet med funderinger rundt bruk eller ikke-bruk av 'frilynt' evt. alternativer, er undertegnede nok kommet til at det *er* behov for et flagg som identifierer oss, både overfor oss selv og overfor det omkringliggende samfunnet, og som samtidig bærer i seg noe helt sentralt om ..frilynt folkehøgskole. Jeg kan i dag ikke komme på noe bedre enkelt ord som fanger opp det vi står for (men som vi heller aldri blir ferdige med å definere),

'Frilynt' dekker en sentral og viktig dimensjon i norsk historie, samfunnsutvikling og kultur langt ut over .. frilynt folkehøgskole. Samtidig signaliserer 'frilynt', et 'fritt lynne', noe frigjørende, udogmatisk, kritisk, demokratisk, og er rett og slett for kostbart, viktig, flott og vakert .. til å vrakes og overlates til avisredaksjoner å 'neddefinere' til nakenhändig og fri sex, eller droppe i en ikke alt for godt fundert tro på at det virker hemmende i elevrekutteringsarbeidet.

Informasjonsfaglige råd?

For informasjonsfaglig er det ikke uten videre enkelt å gi et klart svar heller. Man vil først stille seg spørsmålet: Hva ønsker vi? Før dette er fullgodt besvart, er det ikke godt å gi informasjonsfaglige råd uten om å, ja, definere målsetting for informasjonsstrategien

kontorene? I så fall ville det være mest redelig å orientere om og evt. drøfte en slik informasjonsstrategisk endring åpent og med IKF i forkant.

'Frilynt' er den beste fane.

Det skal bli spennende å registrere hva elever i tredje videregående gir av signaler gjennom vår spørreundersøkelse i september, men allerede nå, etter slik å ha tumlet med funderinger rundt bruk eller ikke-bruk av 'frilynt' evt. alternativer, er undertegnede nok kommet til at det *er* behov for et flagg som identifierer oss, både overfor oss selv og overfor det omkringliggende samfunnet, og som samtidig bærer i seg noe helt sentralt om ..frilynt folkehøgskole. Jeg kan i dag ikke komme på noe bedre enkelt ord som fanger opp det vi står for (men som vi heller aldri blir ferdige med å definere),

'Frilynt' dekker en sentral og viktig dimensjon i norsk historie, samfunnsutvikling og kultur langt ut over .. frilynt folkehøgskole. Samtidig signaliserer 'frilynt', et 'fritt lynne', noe frigjørende, udogmatisk, kritisk, demokratisk, og er rett og slett for kostbart, viktig, flott og vakert .. til å vrakes og overlates til avisredaksjoner å 'neddefinere' til nakenhändig og fri sex, eller droppe i en ikke alt for godt fundert tro på at det virker hemmende i elevrekutteringsarbeidet.

Informasjonsfaglige råd?

For informasjonsfaglig er det ikke uten videre enkelt å gi et klart svar heller. Man vil først stille seg spørsmålet: Hva ønsker vi? Før dette er fullgodt besvart, er det ikke godt å gi informasjonsfaglige råd uten om å, ja, definere målsetting for informasjonsstrategien

forst. Siden vi i .. frilynt folkehøgskole ikke har ubegrensete midler til å gjennomføre for eksempel store boardskampanjer (med ordet FRILYNT og en liten deforklaring + hilsen ..frilynt folkehøgskole), er det desto mer viktig å få på plass en strategi, som inkluderer anvendelsen, evt. ikke-anvendelsen, av ..'frilynt'.

Strategi for samfunnskontakt.

If har i hele år arbeidet med strategi for det vi kaller samfunnskontakt, dvs. informasjonsvirksomhet ut over det mer direkte elevrekutterende, (presse, politikere, undervisningssektoren og publikum ellers). Strategien skal legges fram på kommende informasjonsseminar på Sundvolden i november, og vil der være gjenstand for debatt før vedtak i årsmøtet eller i styret.

Planen tar bl.a. mål av seg å svare på framtidig bruk eller ikke-bruk av 'frilynt' fra IFs side - og helst også fra NF og skolene. Å sløyfe 'frilynt' vil anlegge et bredere perspektiv, hvor kanskje flere skoler (tilsatte på skolene) føler seg mer bekymrte. Men samtidig står vi i fare for å bli uhydelige og støter kanskje fra oss skoler (igjen tilsatte) som mer bevisst plasserer seg i den frilynte tradisjonen?

Det kan tenkes at det i planen vil sonderes mellom informasjon rettet mot potensielle søker i første runde og evt. andre 'nivåer'. Uansett vil det viktigste være å bestemme oss, for så å legge opp en effektiv informasjon om våre skoler.

Bestemmer vi oss for at ..frilynt folkehøgskole skal anvende 'frilynt', så skal vi sannelig også gjøre det, og gjøre det så det synes, og slik at det får et meningsfylt innhold og anvendes i vår

mer eller mindre klare betydninger av ordet, både i presse og ellers.

Står vi fast ved 'frilynt' som vår fane, forplikter det både skolene til i deres virksomhet å gi ordet et levende innhold for deltakerne på folkehøgskolekurs, samtidig som det forplikter oss, folkehøgskoler som IF og NF, til å anvende ordet aktivt i alle mulige sammenhenger utad, der det er relevant og kobles til dimensjoner som uavhengig, selvstendig, kritisk, dialogisk, demokratisk, eller hva vi nå definerer som kjerneverdier ved adjektivet. Saiser vi på termen 'frilynt', krever det lang og vedvarende systematisk innsats.

Mange spørsmål og antagelser - og lite fasitsvar - som ellers i informasjonsvirksomhet.. Uansett framtidig utvikling er det vanskelig å ikke se for seg en uttrykt distinsjon mellom de to grineiene i norsk folkehøgskole. Men det dreier seg mest om hva vi i ..frilynt folkehøgskole ønsker av vår informasjonsvirksomhet, for så å bestemme en plan for denne, og ellers stedig og konsekvent gjennomføre denne. Først da vil vi kunne ha en sjansen til både å gjenn- og nytablere en vitalisert forestilling om ..frilynt folkehøgskole i det norske samfunnet, med eller uten adjektiv.

Det kan tenkes at det i planen vil potensielt søkere i første runde og evt. andre 'nivåer'. Uansett vil det viktigste være å bestemme oss, for så å legge opp en effektiv informasjon om våre skoler. Bestemmer vi oss for at ..frilynt folkehøgskole skal anvende 'frilynt', så skal vi sannelig også gjøre det, og gjøre det så det synes, og slik at det får et meningsfylt innhold og anvendes i vår

Olav Klonteig: f. 1930. Lektor m. filologiske fag og sos. ped. alternativ. Lærer på Elverum, Hallingdal, Fana, Seljord, og rektor på Vesi-Oppland fhs. 1978-84 norsk lektor på Nordens Folklige Akademi. Nå bosatt i Danmark, pensjonist og skribent.

Det er opplagt rett å årvare mot å vere forutinnatt i samspillet, å motverke forenklingstendensane, å prøve å bryte gjennom kvardagsmedvetet, dei enkle, stereotyp forklaringsane, å vere friynt. Læraren har ikkje ferdigskrivne lappar i lomma der det står "godt, vondt, rett, gale".

Korfor opplever eg likevel avstand til folkehøgskolen når eg studerer artikelen? Truleg fordi eg meiner at dette skoleslaget har roffestet sitt ein annan stad ein der det postmoderne og delar av den moderne sosiologien har sitt.

Relasjonsteori og folkehøgskole.

Av Olav Klonteig.

Øystein Rennemo (ØR) skal ha takk for artikkelen i nr.1/2000. Det var eit uvanleg, spennande og utfordrande innspeil i ordskiftet om folkehøg-skolen. Her vil eg først kommentere nokre sider ved det relasjons-orienterte. Så følger ein kort omtale av kompetanseprosjektet.

Øystein Rennemos artikkel vil tilføre folkehøgskolen vitskaplege ord for skoleslaget som eit sosialt liv. Enda om stoffet ikkje er lett, får han klart fram det prosessuelle, samspelet i det mange-sidige og opne nettverket som bygger seg opp i skolemiljøet. Han flytter fokus frå det substansielle og til relasjonane mellom alle dei elementa som verkar inn.

Eg finn fleire synspunkt som eg kan tilslutte meg, men samtidig er temaet hengt opp på nokre teoretiske knaggar som eg ikkje finn særlig fruktbare, sett ut frå folkehøgskolen.

Det er opplagt rett å årvare mot å vere forutinnatt i samspillet, å motverke forenklingstendensane, å prøve å bryte gjennom kvardagsmedvetet, dei enkle, stereotyp forklaringsane, å vere friynt. Læraren har ikkje ferdigskrivne lappar i lomma der det står "godt, vondt, rett, gale".

Korfor opplever eg likevel avstand til folkehøgskolen når eg studerer artikelen? Truleg fordi eg meiner at dette skoleslaget har roffestet sitt ein annan stad ein der det postmoderne og delar av den moderne sosiologien har sitt.

Men vi er vel i ein annan kategori der menneske møtes i samtale. Dette blir også stødfest i dømet på side 1.2. Ein person tilfører samtalet eit nytt perspektiv. Det kan ikkje eit langbord gjere. Eg kan ikkje førstā anna enn at både Skjervheims dialektikk og Grundrigs vekselverknad må bli meiningslause ord, dersom ein tar vekk utgangspunktet, nemleg at dette gjeld der levande, meiningskapande menneske møtest.

Jamstellinga mellom individ og ting blir vidareført i den "relasjonelle materialismen". Det sosiale "er ikke annet enn nettverksmønster av heterogen materiale". Eg stussar ved måten dette blir definert på. "...ikke bare menneskelige elementer", men også maskiner, uistyr, "ja, alt som kan sies å være av materiell karakter" (s.15). I ly av at mennesket har ei materiell side (kroppen), står ein det saman med tinga. Ein hoppar frå at mennesket også er ein kropp til at mennesket har materiell karakter. At mennesket også har ei anna side (som åndsvesen) blir da utdefinert, utan at det blir klargjort at så skjer.

Sjølv sagt er ØR klar over problemet med tingleggingen av mennesket. Men han meiner ein unngår det ved å skilje klart mellom det analytiske og det etiske. Slik eg ser det, reiser dette eit nytt problem. Er det etisk ansvarleg å skilje slik viss det er ein vitskap som handlar om menneske? Blir ikkje teorien da råka av same kritikk som den positivistiske vitskapen blei - at den manglar sjølrefleksjon?

Og om vi løfter blikket utover: Når mange i vår tid ikkje lenger trur på at vitskapen kan løye alle problem, heng ikkje det saman med at den er blitt så

oppsplitta og spesialisert, og dermed abstrakt, "avsjela"? I dag kjem kravet frå mange kantar om etiske råd for utviklinga av geneteknologi, om etiske rekneskap i produksjonsverksamheter o. Og generelt: Er ikkje oppsplittinga i kulturen eitt av våre store problem i dag? Sentrifugalkraftene synest å vere sterkare enn dei samlande kraftene, og er ikkje all snakk om nettverksbygging eit forsøk på å fylle ut det tomromet som splittinga har skapt? No har eg fortvitskapen inn i samtida, og det er kanskje å gå utanom saka. Eller?

Kompetanseprosjektet.

Eit viktig motiv bak ØR's artikkel er å prøve å rette den feil ved kompetanseprosjektet (KP) at det kom til å dreie folkehøgskolen bort frå det relasjonsorienterte. "Ikke fordi hjertet var feilplassert, men fordi hjernen ikke kjente begrepene og alternativene". ØR deltok i prosjektet, eg har berre lese rapportane frå det. Derfor er våre utgangspunkt noko ulike.

At folkehøgskolens veg har gjort ein sving på seg dei siste 15 åra, er tydeleg nok. Her ser eg KP som uttrykk for ein meir almhenn tendens. Som stikkord kan nemnast høgrebøgia, det postmoderne, marknadsliberalismen. Og meir direkte: skolepolitiske offensiv for å omdefinere all utdanning til ressurs for kunnskapsøkonomien. At "undervisning" blei byttut med "utdanning" i namnet på departementet, seier ein del.

I 80-åra blei det uttrykt behov for å avklare den frilynte folkehøgskolen si grunnlagstenking, men det skjedde lite. Skoleslaget var trenget opp i eit hjørne, og KP kom som eit nødvendig, men ikkje problemfritt tiltak. (Jamfør Tone Mørkveds foredrag i Folkehøgskolen

4/5/2000.) Når departementet sette tiltaket i verk, kom sjølv sagt NF- og NKF-skolane i same bås. Ein søkte ein fellesnemmar som samtidig var operasjonell i departementet. Dette måtte bli ein tilpassingsveg for den frilynte gruppa, ei nedtoning av det frie og sjølvstendige.

ØR skriv at det var vanskeleg å finne ord for det "folkehøgskole-spesifikke". Det kan vere sant nok, men det var heller ikkje oppgåva her. Det som blir siert på side 3, viser at oppgåva var å gjøre vanlege skoleord "stuene" i folkehøgskolen. Annan stad i rapportane blir det halde fram at daningsomgrepet i folkehøgskolen svarar til slik det blir brukt i det offentlege skoleverket.

Tacka för det, som svensken seier: Ingen av foredragshaldarane på kurs og seminar i KP hadde særlig kjemnaskap til folkehøgskolen. Eit forslag i ei gruppe om å få klarlagt nokre basale ongrep i frilynt folkehøgskole, blei det ikkje gjort noko med. Det er mykje godt å seie om KP Men det står fast at skepsis og kritikk av tilpassingslinja, som kunne ha kome frå den Grundtvig-inspirerte sida, blei halde utanfor av to grunnar: Det var ikkje skolepolitisk opportunt, og det frilynte eller Grundtvig-baserte var temmeleg uklaart hos den nye generasjonen av lærarar. Det er typisk at det er nettopp i desse år at spørsmålet blir reist om korfor det er to skolegrupper. Og spørsmålet om kva vi legg i "frilynt".

No har KP vore utprøvd på alle skolane, så vidt eg veit. Da kunne det vere ein ide at styret i NF set ned ei lita, uavhengig nemnd for

a) å samle erfaringar fra skolane om KP,
b) få klarlagt dei kritiske merknadene som m.a. er kome frå Øystein Remmamo og
c) drøfte om det er grunnlag for om mogleg å justere enkelte sider av prosjektet.

I mine to andre artiklar i dette heftet kan ein lese om bakgrunnen for desse merknadene mine til Øystein Remmamos artikkel.

a) å samle erfaringar fra skolane om KP,
b) få klarlagt dei kritiske merknadene som m.a. er kome frå Øystein Remmamo og
c) drøfte om det er grunnlag for om mogleg å justere enkelte sider av prosjektet.

I mine to andre artiklar i dette heftet kan ein lese om bakgrunnen for desse merknadene mine til Øystein Remmamos artikkel.